DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR
BIBLIOTECA SECUNDARA No. 4

CETĂȚI ȘI ORAȘE
GRECO-ROMANE
IN
NOUL TERITORIU
AL
DOBROGEI

CU O HARTĂ ȘI 22 ILUSTRAȚIUNI

DE
G. POPA-LISSEANU

BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE EDITURĂ ȘI ARTE GRAFICE «FLACĂRA»
No. 40, STRADA CÂMPINEANU, No. 40
1914

www.dacoromanica.ro

Cetăți și orașe Greco-Romane

www.dacoromanica.ro

DIN SCRIERILE ACELUIAŞ AUTOR :

Tablele cerate descoperite în Transilvania, studiu de archeologie.

Poesia populară la Romani.

Λευκή, *Insula Şerpilor,* cu o hartă, studiu de archeologie.

Flora şi Floriile, studiu de mitologie populară.

Urme de sărbători păgâneşti (Brumariu, Moşii, Rusaliile), studiu de mitologie populară.

Incercare de monografie asupra cetăţii Drâstorul-Silistra, cu două hărţi şi ilustraţiuni.

Mitologia Greco-Romană în lectură ilustrată, cu 80 de ilustraţiuni şi 29 planşii.

Cultura Romană în lectură ilustrată, manual pentru studiu limbei latine, cl. III gimn.

Cultura Romană în lectură ilustrată, manual pentru studiul limbei latine, cl. IV gimn.

Gramatica limbii latine, Morfologia, Sintaxa şi Noţiuni de stilistică, manual de şcoală.

Versificaţiunea latină, în colaborare cu d. Nd. Locusteanu, manual de şcoală.

Metrica versurilor lirice ale lui Horatius [după Köpke], manual de şcoală.

Invăţământul limbii latine în liceu, scopul şi metoda.

www.dacoromanica.ro

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR
BIBLIOTECA SECUNDARA No. 4

CETĂȚI ȘI ORAȘE

GRECO-ROMANE

IN

NOUL TERITORIU

AL

DOBROGEI

CU O HARTĂ ȘI 22 ILUSTRAȚIUNI

DE

G. POPA-LISSEANU

BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE EDITURĂ ȘI ARTE GRAFICE «FLACĂRA»
No. 40, STRADA CÂMPINEANU, No. 40
1914

www.dacoromanica.ro

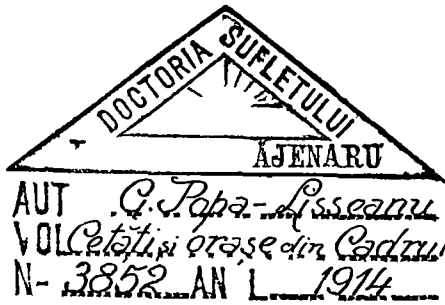

PREFAȚĂ

Lucrarea de față are de scop, în primul rând, să stabilească, în mod exact câteva date istorice și geografice cari s'au publicat, la întâmplare și fără control, prin revistele și ziarele noastre și, în al doilea rând, să arate rezultatele la cari au ajuns, până astăzi, studiile archeologice, și întru câtva și cele istorice, făcute asupra noului teritoriu al Dobrogei. Pe baza constatărilor noastre se vor puteà întreprinde în viitor noi cercetări cari să fixeze în chip definitiv, până la ce grad de desvoltare a ajuns romanizarea provinciei noastre de peste Dunăre.

Această romanizare, începută cu aproape două secole înainte de romanizarea Daciei, avem convingerea că a fost foarte puternică. Civilizațiunea greco-romană de ací a mers așa de departe, că nici cotropirile barbarilor dela nord, nici sălbatica stăpânire turcească de peste 600 de ani, în urmă, n'a putut să o nimicească cu totul. Sperăm chiar că va sosì odată vremea când se va dovedì că muntoasa Dobroge a avut aceeaș importanță în plămădirea de odinioară a statului nostru, pe care a avut-o și ținutul dela cotul de sus al Dunării, regiunea Vidinului, pe care a avut-o chiar munții Carpați.

Monumentele antice din noul teritoriu, ca în genere monumentele antice din întreaga Dobroge, ne arată, încă odată mai mult, legătura intimă ce a existat în totdeauna între civilizațiunea greacă și civilizațiunea latină. Poporul grec, din timpul imperiului roman, era grec numai ca limbă; cul-

www.dacoromanica.ro

tura sa însă eră cultură romană, felul său de a fi eră felul de a fi al Romanului. Exceptând limba, încolo am puteà zice că poporul grec eră un popor romanic.

Deşi cultura latină a biruit cultura elină şi s'a impus acesteia, totuş limba grecească, având atâtea calităţi inerente sieşi, n'a putut fi nimicită, cum s'a întâmplat cu alte limbi. Aceasta se explică prin făptul că Romanii înşişi au recunoscut superioritatea limbii greceşti, pe care adeseori o considerau ca pe a lor proprie, pe care o cunoşteau toţi intelectualii şi în care nu arareori îşi exprimau gândirile lor. In monumentele ce vom reproduce mai jos se va vedeà lumea romană redată supt vestmântul limbii greceşti.

Nu numai atât, dar chiar şi cultura grecească de astăzi este în cea mai mare parte o cultură romanică. Insăş limba neo-grecească din zilele noastre, ca şi limba Albanezilor — un alt popor necomplet romanizat — este plină de elemente romanice. Şi e de mirare cum nu s'a putut încă ajunge la convingerea **unităţii culturale greco-romanice** *şi cum, mai ales în Grecia, excluzivismul naţional a făcut să se împedice desvoltarea culturii romanice la Latinii din Peninsula Balcanică. Atât în Italia cât şi în România — noi Românii şi Italienii am fost totdeauna într'un contact mai apropiat cu Grecii, decât Latinii din Apus, Francezii şi Spaniolii — sunt aşa de multe elemente greceşti şi atâtea influenţe istorice şi culturale, iar pe de altă parte în Grecia de Nord, în Thessalia, Epir şi Macedonia sunt atâtea elemente latine, că lupta dintre oameni de aceeaş rassă, dintre oameni cu aşa de multe interese vitale comune, apare astăzi ca un* **non sens politic.**

Monumentele, despre cari vom vorbi în acest studiu, jumătate greceşti, jumătate latineşti, dovedindu-ne intimitatea dintre cultura grecească şi cultura latină, ne vor dovedi, în acelaş timp, un fond de cultură romană redat în limba grecească.

www.dacoromanica.ro

Ca şi Monografia noastră asupra Cetăţii Drâstorul-Silistra, tot astfel şi acest studiu, are menirea mai mult să facă cunoscute şi să popularizeze cercetările învăţaţilor străini şi mai ales ale învăţaţilor bulgari asupra Cadrilaterului.

N'a fost în intenţiunea noastră să facem un studu istoric complet asupra noului teritoriu al Dobrogei. Această reclamă desigur timp îndelungat şi cercetări minuţioase şi avem nădejdea că o va face altcineva mai competent decât noi. Să sperăm că lucrarea de faţă va fi totuş un îndemn pentru astfel de studii.

In „Apendice" am dat traducerea unui important capitol al învăţatului C. Jirecek, publicat în cartea sa Das Fürstenthum Bulgarien, *capitol asupra căruia nu s'a atras îndestul luarea aminte a noastră, a Românilor. Deşi nu împărtăşim toate vederile autorului, mai ales întru ceeace priveşte pe Daco-Românii din ţinuturile dunărene, totuş studiul asupra Macedo-Românilor din Bulgaria este de o importanţă capitală şi e bine să fie cunoscut de toţi câţi se ocupă la noi de studii etnografice.*

Publicarea acestei cărţi se datoreşte în mare parte solicitudinii ce are pentru progresul învăţământului secundar d-l Mihail Popescu, administratorul Casseı Şcoalelor, căruia îi aducem, şi cu această ocazie, viile noastre mulţumiri pentru interesul ce ştie să depună şi pentru sacrificiile ce ştie să facă pentru şcoala românească.

Bucureşti, Aprilie 1914 **G. Popa-Lisseanu**

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

Teritoriul cel nou, cucerit dela Bulgari în vara anului trecut, făceà parte în antichitate din *Moesia inferior* şi din *Scythia minor* şi anume regiunea Dobrogei dunărene aparţineà Moesiei, iar regiunea dela Marea Neagră făceà parte integrantă din Scythia.

Soarta acestui teritoriu este natural să fi fost aceeaş cu soarta celuilalt teritoriu de la Nord, cu soarta vechei Dobrogi româneşti. Populaţiunile cari, în decursul veacurilor, s'au scurs prin aceste ţinuturi, sau cari, mai mult sau mai puţin, au rămas pe aci, sunt fără îndoială aceleaşi cari s'au perindat prin această ţară şi despre cari am vorbit mai pe larg altădată [1]).

Nu încape nici o discuţie că importanţa istorică şi culturală a acestui ţinut şi a oraşelor din el, ca în genere a tuturor oraşelor din Peninsula Balcanică, este cu mai mare decât importanţa a ţinuturilor şi a oraşelor dela nordul Dunării. Cultura greco-romană, adică cultura europeană de astăzi — cultura germană, cultura slavă şi mai ales cultura neolatină nefiind altceva decât cultura greco-romană în evoluţiunea ei— şi-a făcut drumul, în mare parte, prin regiunile şi prin oraşele Peninsulei Balcanice, ca să ajungă până la noi şi dela noi în regiunile nordice ale Europei. Ţările din sudul Dunării, Bosnia, Herţegovina, Albania, Epirul etc., regiuni pe cari suntem deprinşi să le socotim ca regiuni barbare, au fost într'o

[1]) *Incercare de Monografie asupra Cetăţii Drâstorul-Silistra,* cap. 1-3

www.dacoromanica.ro

vreme într'o stare cu mult mai înfloritoare de cât oraşele şi regiunile din Ţara Românească, decât cele din Austria, din Germania, din Anglia şi din Rusia.

Voind deci să înodăm cele două capete ale firului ce reprezintă acì la noi, continuitatea civilizaţiunii europene, este necesar, credem, să studiem istoricul oraşelor şi al regiunilor cari se găseau odinioară într'o stare de înflorire la marginea de miază-noapte a provinciilor greco-romane dela Dunărea de jos.

Fără îndoială, Dobrogea noastră de astăzi a servit drept o poartă largă, prin care au trecut popoarele dela Nord spre Sud şi cele dela Sud spre Nord. Darius, regele Perşilor, ca să nu mergem mai adânc în noaptea vremurilor, apoi Alexandru cel Mare, regele Macedonilor, Lysimach, în urmă, pe acì au trecut ca să ajungă la Dunăre şi să se războiască cu popoarele scytice şi cu cele getice. Câteva sute de ani mai târziu, tot pe acì şi-au făcut şi Romanii drumul, ca să supună triburile barbare al Daco-Geţilor. Mai apoi, în timpul invaziunilor popoarelor din Asia, pe acì a fost canalul de scurgere al acelora cari au căutat să lovească în împărăţia greco-română. Războaiele între Bizantini şi Bulgari, când aceştia au trecut Dunărea, precum şi războaiele dintre Bizantini şi Ruşi, tot prin această parte a Dobrogei s'au făcut.

Consecinţa firească a atâtor războaie, săvârşite în regiunile dobrogene, războaie între popoare civilizate şi între popoare barbare, între umină şi între întuneric, a fost distrugerea civilizaţiunei greco-romane care începuse a se statornici temeinic acì. Şi de sigur cea mai puternică lovitură ce s'a dat civilizaţiunii vechei Dobrogi, civilizaţiune care la un moment dat a îmbrăcat veştmântul limbei slave, fără însă să fi fost o civilizaţiune slavă, a fost la venirea Turcilor. Timp de aproape 600 de ani, cât a ţinut dominaţiune barbară a Turcilor—şi nenorocirea noastră a fost, ca ea să coincidă tocmai cu întemeierea principatelor româneşti—cultura greco-romană, cu toată puterea ei de rezistenţă, altoită şi cu pu-

www.dacoromanica.ro

terea creştinismului binefăcător, a trebuit să se dea învinsă şi să se retragă în alte locuri mai prielnice dinaintea puterii distrugătoare turceşti. Şi va fi ursit poate numai secolului nostru, ca să reînvie, şi în ţinuturile dobrogene, cultura civilizatoare greco-romană, reprezentată prin urmaşii Romanilor dela Dunăre. Iar geniul latin, înăbuşit de Turanii dela Nord şi stingherit de Turanii dela Sud, reînviind, va pune în evidenţă calităţile superioare ale rasei noastre indo-europeneşti faţă de calităţile inferioare şi adesea ori brutale ale rasei turanice, ale Ungurilor şi Bulgarilor.

Urmele civilizaţiunii greco-romane din noul teritoriu cucerit le vom reduce la studiul oraşelor ce cunoaştem în acest teritoriu. Aceste oraşe sunt, la mare, *Cranea, Dionysopolis, Bizone* şi *Tirizis,* la Dunăre, *Durostorum* şi *Transmarisca*, şi în interiorul ţării *Abrittus* şi *Zaldapa*. Vom considera monumentele ce găsim în diferitele localităţi ale Dobrogei ca provenind din aceste oraşe. Se înţelege dela sine că dacă găsim într'un sat oare care al Dobrogei un monument cultural, sau dacă găsim vr'o piatră cu inscripţii, nu trebue numai de cât ca acel monument să fie originar din localitatea unde se găseşte. Adesea ori pietrile au fost transportate la mari depărtări şi un monument descoperit bunăoară în satul *Capacli*, trebue să presupunem că ei provine fie de la Abrittus fie de la Tropaeum Traiani.

In regiunile maritime vor fi fost desigur mai mult colonii greceşti, după cum în regiunile de la Dunăre şi în cele din interiorul ţării, vor fi fost, fără îndoială, mai mult colonii romane.

Coloniile greceşti deşi se constată că au fost din timpul celei de a doua civilizaţiuni eline, totuş, după toate probabilităţile, unele din ele vor fi fost şi din epoca civilizaţiunii myceniene sau minoene. Căci dacă se constată, bunăoară, că la noi, la Cucuteni, se găsesc urmele primei civilizaţiuni greceşti, cu atât mai vârtos vor fi datând din această epocă,

www.dacoromanica.ro

adecă dinainte de epoca istorică, şi coloniile greceşti dela Pontul Euxin, cu toate că despre aceasta nu avem nici o dată precisă.

Faptul însă că ni se povesteşte de scriitori, ca geograful Strabo,[1]) că în regiunea Balcicului de astăzi ar fi fost odinioară ţara Troglodiţilor, cari trăeau în locuinţe subpământene spre a scăpa de frigul iernei şi de arşiţa soarelui, şi faptul că în regiunea dela Ecrene locuiau legendarii Pygmaei, conduşi de regina lor Gerania,[2])—după care s'a numit şi oraşul Gerania, azi Dispudac, lângă Ecrene, Pygmaei, despre care ni se povesteşte că s'au luptat cu eroul legendar Hercule,—ne face să presupunem că şi în noul teritoriu al Dobrogei va fi fost în fiinţă civilizaţiunea milieniului al II dinainte de Christos, adecă civilizaţiunea minoiană sau myceniană.

Populaţiunea actuală a acestui teritoriu este formată în marea sa majoritate din Găgăuţi, neste creştini cari, perzându-şi limba lor propie, au adoptat limba turcească. Ei sunt, după toate probabilităţile, urmaşi ai vechilor Cumani[3]) cari s'au pripăşit prin aceste ţinuturi şi mai ales prin ţinuturile de la Marea Neagră. Bulgarii s'au stabilit în noul teritoriu din Dobrogea, mai ales, după războiul din 1877. Turcii părăsindu-şi ţara, s'au adus acî colonişti bulgari de prin regiunea Kirkilissei şi a Adrianopolului.

---

[1]) Strabo, *Geogr. XVI.*

[2]) Plinius, *Nat. hist. IV*, 8.1.

[3]) In secolul al XIII Cumanii au dat şi o dinastie pentru tronul Bulgariei de la Târnova : dinastia Terterizilor.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL I

CRANEA-ECRENE

In colțul cel mai dinspre sud-est al noului teritoriu dobrogean, pe țărmul Mării Negre, se găsește astăzi sărăcăciosul sat Ecrene, odinioară înfloritorul oraș Κρανέα. Istoricul acestui oraș este foarte puțin cunoscut. Desigur însă că și acest oraș, ca mai toate orașele de pe litoratul Pontului Euxin, își va fi avut, pe vremuri, importanța sa istorică și mai ales comercială.

Mult timp s'a crezut că Ecrene este unul și același oraș cu anticul Cruni, numit mai apoi Dionysopolis (Balcic). Identificarea lui Ecrene cu Cruni a făcut-o mai întâiu scriitorul André Papadopoulo Vretos [1]) și opiniunea lui a adoptat-o în urmă și Kanitz [2]). Vretos vedeà în vorba Ecrene o corupțiune a vorbii Cruni, Κρουνοί; Kanitz însă a adăugat noi argumente pe lângă argumentul etimologic al lui André Papadopoulo Vretos. Se știe că vorba κρουνοί însemnează «curs de apă, isvor». Cursuri de apă se găsesc la Ecrene, pe unde curge râul Batova, iar nu la Balcic ; prin urmare, zice Kanitz, Cruni, prefăcut mai târziu în Dionysopolis, trebue căutat la Ecrene. Pe lângă aceasta, continuă Kanitz, la Ecrene se găsesc multe vii și orașul Cruni s'a numit Dionysopolis după numele zeului

[1]) Vretos, *La Bulgarie ancienne et moderne*, St. Petersburg, 1856, pag. 218.

[2]) Kanitz, *Donaubulgarien* III², pag. 218.

www.dacoromanica.ro

vinului şi fiindcă valurile mării, după tradiţie, ar fi adus acì o statuă a lui Dionysos. Afară de aceasta, în favoarea tezei sale, Kanitz mai aminteà de un basorelief găsit la Ecrene şi pe care el îl socoteà el ca fiind închinat lui Dionysos şi Apollo, zei cari s'ar fi bucurat aci de un cult deosebit.

Jirecek [1]) a dovedit în urmă că oraşul Cruni-Dionysopolis trebue identificat cu Balcicul nostru de astăzi, că acele isvoare de apă, κρουνοί, sunt la Balcic, că viile de lângă Balcic se bucurau în antichitate, de acelaş renume, ca şi în zilele noastre, că basorelieful, dedicat lui Dionysos şi Apollo, în realitate este dedicat de un oarecare cetăţean din Cranea, numit Dionysos, zeilor Apollo şi Artemis, şi a mai adus învăţatul Jirecek şi alte dovezi indiscutabile cari stabilesc în mod cert că Κρουνοί-Dionysopolis erà aşezat în localitatea de azi Balcic [2]).

Cranea sub forma sa latină o găsim amintită o singură dată într'o hartă maritimă, într'un portulan, din anul 1408, iar în forma sa grecească de Κρανέα, de două ori, în *Acta patriarchatus Constantinopolitani:* Τὰ περὶ τὴν Βάρναν πατριαρχικὰ καστέλλια, Ἡ Κάρναβα, ἡ Κρανέα, τὰ Κελλία ἤτοι τὸ Λυκοστόμιον, τὰ Γεράνια, ἡ Δρύστρα, ἡ Γαλλιάγρα. Adecă: Castelele patriarchice din jurul Varnei sunt Carnava (Cavarna) Cranea, Kellia sau Lycostomion, Gerania, Dristra, Galiagra (Caliacra) [3]).

De asemenea, pentru a doua oară, o găsim amintită în aceleaşi *Acta patriarchatus* alăturea de Gerania : τῆς Κρανέας καὶ τῶν Γερανίων, [4]) supt anul 1370.

---

[1]) Jirecek, *Arch. epigr. Mitteilungen* X. 129.

[2]) Fiind stabilită definitiv identifarea oraşului Cruni-Dionysopolis cu Balcicul, ar fi părut de prisos să mai citäm argumentarea lui Kanitz, că la Ecrene, şi nu la Balcic, ar fi fost Cruni-Dinysopolis. Am făcut-o însă fiindcă ziarele noastre au îmbrăţişat, necunoscând studiile ulterioare, teza veche a lui Kanitz şi un fost ministru al nostru, a susţinut aceeaş opinie într'o conferinţă publică.

[3]) Miklosich-Müller, *Acta patriarchatus Const.* I, p. 75.

[4]) Miclosich-Müller, *op. cit.* pag. 528.

www.dacoromanica.ro

Alte cunoştinţe asupra anticului oraş Cranea nu avem.

Ecrene se găseşte la poalele unui munte înalt de 252 m. deasupra mării. Pe acest munte, după cum susţine archeologul Jirecek, ar fi existat odinioară un puternic lagăr militar (Castra), numit mai târziu *Castrici*. Cranea ar fi fost locul de debarcare, *portul*, dela poalele muntelui. In hărţile bulgare şi în harta ce însoţeşte «Cartea Verde» localitatea Castrici este notată la Cavaclar spre Varna.

La poalele dinspre miazăzi ale muntelui, în Bulgaria, se găseşte satul Dispudac, numit în antichitate Gerania. Despre Gerania ne spune Plinius că ar fi fost locuinţa fabuloşilor Pygmei «*Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse dicitur*[1]) Tot aci pare a fi fost şi limita între teritoriul Varnei (Odessus) şi cel al Balcicului (Dionysopolis), căci s'a găsit în această localitate o inscripţie, pe care profesorul din Varna, C. Scorpil, o citeşte *Fines terrae Odessitanorum*[2]).

La Dispudac se văd şi astăzi urmele unui castel roman poligonal cu turnuri. La anul 1864 s'a întemeiat aci un sat de Cerchezi, sat care şi-a luat numele de Azizié. Bulgarii dela Dispudac sunt colonişti aduşi târziu dela Adrianopol[3])

Spre Nord dela Ecrene, şi în apropiere de această localitate, se găseşte satul *Teke*, vestit pentru o mânăstire de dervişi, cea mai mare din Europa, după cea din Constantinopol. Aci se găseà odinioară un splendid mauzoleu, un *turbé*, în piatră cioplită, ridicat de vestitul sultan Soliman în cinstea sfântului Akjazyly-Baba al Turcilor, identificat cu Sf. Atanasie al creştinilor. La 1829 Ruşii ajungând aci i-au dat foc. Teke

---

[1]) Plinius *Hist. nat. IV.* 18, 5.

[2]) C. Scorpil, *Arch. epigr. Mitt.* pag. 206.

[3]) Jirecek, *op. cit.* Aci la Dispudac s'ar fi găsit şi o piatră cu inscripţia : Χρ(ιστὸς) τῶν δεσποτῶν ἡμῶν Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου Αὐγούστων.

www.dacoromanica.ro

a servit ca loc de pelerinagiu pentru populațiunea musulmană din partea locului [1]).

Ceva mai la sud de Ecrene, în teritoriul bulgar, se găsește Vlahlar, sat fără îndoială românesc, după cum ne arată aceasta numele său de *Vlah*.

---

[1]) Jirecek, *op. cit.* pag. 131.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II.

DIONYSOPOLIS-BALCIC

Pe locul unde se găseşte astăzi micul oraş Balcic a existat odinioară, în antichitatea greco-romană, pe rând, orăşelul *Kruni*, apoi *Dionysopolis*, iar în evul mediu, *Carbona*. Identificarea acestor oraşe s'a făcut cu mare greutate. In genere s'a crezut multă vreme, că atât Kruni cât şi Dionysopolis s'ar află în localitatea de astăzi numită Ecrene.

Cel care pentru întâiaş dată a identificat vechiul oraş Kruni-Dionysopolis cu Balcicul zilelor noastre a fost archeologul Mercklin [1]), care a publicat la anul 1850, o inscripţie găsită la Balcic, o inscripţie a unui ἱερεὺς τοῦ κτίστου θεοῦ Διονύσου, adecă a unui preot al zeului eponim Dionysos şi a susţinut în acelaş timp această identificare de localitate.

Identificarea lui Merklin a trecut neobservată, până în anul 1886, când Jirecek, făcând cercetări archeologice amănunţite în Bulgaria, a descoperit la Balcic două inscripţiuni, reproduse de noi mai jos, cari conţin numele cetăţii [2]). In prima, din timpul împăratului Pius se poate citi βουλὴ δῆμος Διονυσοπολιτῶν, senatul şi poporul Dionysopolitanilor şi într'a doua, dintr'o epocă de mai târziu, ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος Διονυσοπολιτῶν. Aceste trei inscripţiuni, cea a lui Merklin şi cele ale lui Jirecek, stabilesc în mod definitiv şi neîndoios localitatea

[1]) L. Mercklin, *Archeolog. Zeitung* VIII. 1850. 141.8.

[2]) C. Jirecek, *Arch. epigr. Mitteilungen* X (1886), cu o hartă.

www.dacoromanica.ro

Dionysopolis. Prin urmare, toţi câţi, luându-se după Kanitz, socotesc că Dionysopolis trebueşte căutat la Ecrene, greşesc.

Oraşul Dionysopolis se numeà odinioară Κρουνοί, Cruni, româneşte *Isvoarele.*

Scriitorul grec Scymnos din Chios, în *Periegesis* al său, ne explică de ce localitatea şi-a luat numele de κρουνοί. S'a numit Cruni διὰ τὰς τῶν ἐγγὺς ὑδάτων ἐκρύσεις, adecă *din cauza isvoarelor de apă din apropiere.*

Dăm aci în întregime textul din *Periegesis* al lui Scymnos din Chios, împreună cu traducerea românească :

Διονυσόπολις δ' ἡ πρῶτον ὠνομάζετο
Κρουνοὶ διὰ τῶν ἐγγὺς ὑδάτων ἐκρύσεις·
Διονυσιακοῦ δὲ προσπεσόντον ὕστερον
ἐκ τῆς θαλάσσης τοῖς τόποις ἀγάλματος,
Διονυσόπολιν λέγουσι κληθῆναι πάλιν.
Ἐν μεθορίοις δὲ τῆς Κροβύζων καὶ Σκυθῶν
χώρα μιγάδας Ἕλληνας οἰκητὰς ἔχει [1]).

Adecă: Dionysopolis s'a numit mai întâi Cruni din cauza izvoarelor de apă; mai târziu după ce marea a aruncat pe ţărm o statuă a lui Dionysos sau Bacchus, se spune că s'a numit Dionysopolis. Această regiune din ţara Crobyzilor şi a Scyţilor are o populaţiune grecească amestecată.

Anonymus *Peripli Euxini,* însă, adaogă :

Αὕτη ἡ Διονυσόπολις πρῶτον ὠνομάζετο Κρουνοὶ διὰ τὰς τῶν ὑδάτων ἐκρύσεις· ἔπειτα δὲ μετωνομάσθη Ματιόπολις· ὕστερον δὲ Διονυσιακοῦ ἀγάλματος προσπεσόντως ἐκ τῆς θαλάττης τοῖς τόποις, Διονυσόπολιν λέγουσι κληθῆναι πάλιν. Ἐν μεθορίοις δὲ τῆς Κροβύξων καὶ Σκυθῶν χώρας κειμένη, μιγάδας Ἕλληνας οἰκητὰς ἔχει [2]).

Adecă : Acest oraş se numeà mai înainte *Cruni* din cauza isvoarelor de apă ; în urmă însă i s'a zis *Matiopolis.* În

[1]) Anonymi (vulgo-Scymni Chii) *Orbis descriptio* v. 751. *Geographi Graeci minores* I. 226.

[2]) Anonymi, *Periplus Ponti Euxini* 78.

www.dacoromanica.ro

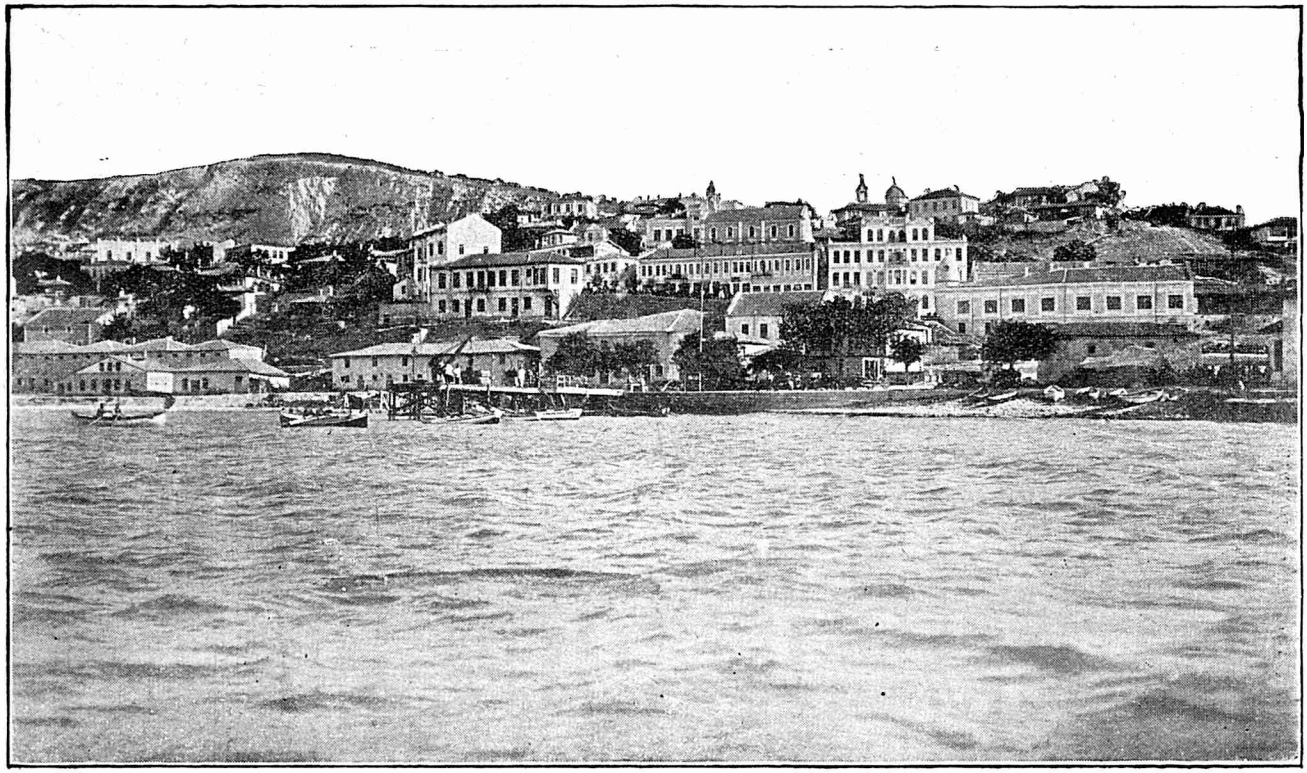

Fig. 1.— *Vederea Balcicului de astăzi*

www.dacoromanica.ro

sfârşit însă, când marea a aruncat aci o statuă a lui Bacchus, s'a numit *Dionysopolis*. Oraşul se găseşte în ţara Crobyzilor şi a Scyţilor şi are locuitori greci amestecaţi cu alte popoare.

Prin urmare, vechiul nume al oraşului era Cruni, după acea *Matiopolis* şi în urmă Dionysopolis, decând valurile mării ar fi aruncat aci pe ţărm, o statuă a lui Dionysos-Bacchus.

Numirea de *Cruni* îşi are explicarea sa naturală, întrucât în această regiune, spre deosebire de mai tot ţinutul de prinprejur, se găseau isvoare în abundenţă. De asemenea numirea de Dionysopolis, dată actualului Balcic, iarăş îşi are explicarea sa raţională, întrucât de jur împrejur viile sunt cultivate pe o mare întindere. Erà deci natural ca zeul protector al acestei regiuni să-şi fi dat numele său oraşului care se desvoltă aci : *Dionysopolis*.

Numirea de *Matiopolis* pare a fi o corupţiune din Marcianopolis, (Devnia) [1]); în adevăr, Marcianopolis, oraş întemeiat de împăratul Traian şi numit după numele surorei sale Marciana [2]), nu este departe de Dionysopolis.

Anonymul *Periplului Mării Negre* a făcut o confuzie luând Marcianopolis, udată de fluviul cu apă abundentă, *Potamos*, drept Cruni. Bănuiala aceasta pare a o confirmà şi Stephanus din Byzanţ, care trăià pe la 610 d. Chr. şi care într'unul din fragmentele din cartea sa intitulată *Ethnica* scrie : Διονύσου πόλις ἐν τῷ Πόντῳ, ἡ πρότερον Κρουνοὶ ἀπὸ τῆς τῶν ὑδάτων καταρροῆς „Διονυσιακοῦ δὲ προσπεσόντος ὕστερον ἐκ τῆς θαλάττης τοῖς τόποις ἀγάλματος“, οὕτως ἐκλήθη.

Acest pasagiu al lui Stephanus nu spune nici un cuvânt despre cetatea Matiopolis, pe care însă Anonymus,—el trăià prin secolul al V — a trebuit să o adaoge dela sine, crezând-o drept o localitate pe care o identifică cu Dionysopolis.

[1]) Vossius, *Geographi Graeci minores* I. pag. 226.

[2]) Jornandes, *De rebus Geticis*, 16 ne dă şi tradiţia despre fundarea oraşului.

www.dacoromanica.ro

In afară de pasagiul de mai sus din Anonymus *Peripli Ponti Euxini*, numirea de *Matiopolis* nu o mai găsim la nici un alt scriitor, şi cu atât mai puţin nu o mai găsim identificată de nimenea cu Cruni-Dionysopolis. Scriitorul Plinius, bunăoară, nu ne spune decât: *Dionysopolim Crunos antea dictam aluit Ziras amnis,* adecă, oraşul Dionysopolis, numit mai înainte Cruni, este udat de fluviul Ziras. Acest fluviu despărţeà teritoriul oraşelor Dionysopolis şi Odessus (Varna) şi dela Diocleţian înainte formà frontiera Provinciei scytice [1]).

Prin urmare rămâne stabilit că Balcicul nostru de astăzi s'a numit odinioară Cruni, că n'a avut nici odată numele de Matiopolis, şi că în urmă s'a numit Dionysopolis.

Despre existenţa oraşului Cruni avem dovezi, pe lângă isvoarele istorice aminteşte mai sus, în Strabo [2]), în Hierocles [3]), în Itinerarium Antonini [4]), în Geograful Ravennat [5]), în Constantin Porphyrogenitul [6]) şi în Tabela Peutingeriană.

Despre Dionysopolis ne aminteşte, pe lângă mărturiile istorice de mai sus, şi Appian [7]), şi poetul Ovidius [8]).

Am stabitit în altă parte a acestui studiu că Dionysopolis-Cruni nu trebue confundat cu Ecrene, vechea Cranea.

Numirea de Dionysopolis, după textele citate mai sus, ar fi căpătat-o localitatea noastră dela o statuă a lui Dionysos, aruncată pe ţărmul de aci de valurile mării.

E curios însă că Strabo, în *Geografia* sa, nu ne dă decât numirea de Cruni şi nu ne aminteşte deloc de Dionysopolis. Ştim însă, pe de altă parte, că după mărturia monedelor şi

[1]) Weiss, *Die Dobrudscha im Altertum*, pag. 10.
[2]) Strabo, *Geogr. VII.* p. 319.
[3]) Hierocles, *Sinecdemus* p. 637.
[4]) *Itinerarium Antonini,* p. 228.
[5]) Geogr. Ravennas, IV. 6.
[6]) Constantinus, *De Thematibus* II. 1.
[7]) Appianus, *De rebus Illyricis* XXX.
[8]) Ovidius, *Trist.* I. 10.37.

www.dacoromanica.ro

a lui Scymnus localitatea noastră primise de mult numele de Dionysopolis. Şi fiindcă Ovidiu, contimporanul lui Strabo, numeşte Balcicul nostru *Arces Bacchi:*

et arces,
Praetereat dictas nomine, Bacche, tuo

şi fiindcă naturalistul Plinius aminteşte despre Cruni, ca despre un nume ce l-a avut odinioară cetatea Dionysopolis «*nunc habet Dionysopolim, Crunos antea dictam*», trebue să presupunem că Strabo a redat textul pe care îl aveà înainte necomplet, căci altfel nu puteà să nu amintească numele ce-l aveà oraşul în timpul său.

Tot aşa de neclar, ca şi Strabo, este geograful latin Mela când ne spune «*est portus Crunos, urbes Dionysopolis*» [1]). După Mela pare a fi fost două oraşe şi în adevăr el credeà că sunt două, deşi în realitate nu erà decât un singur oraş.

Când se va fi fundat oraşulul Dionysopolis ?

Nu putem şti. Probabil însă că Dionysopolis nu este o colonie prea veche şi în orice caz nu este o colonie din Milet, cum sunt atâtea colonii de pe ţărmul Mării Negre. In acest caz, desigur ne-ar fi spus-o Scymnus din Chios, după cum ne-a spus aceasta despre coloniile dela Tomi, dela Odessus, etc. Din textul lui Scymnus rezultă numai că Dionysopolis se găseşte între regiunea Scyţilor şi a Crobyzilor şi că are o populaţiune de diferite provenienţe (μιγάδες Ἕλληνες).

De asemenea periplul cel mai vechiu, periplul aşa numit al lui Scylax, de prin mijlocul secolului al IV înainte de Chr., nu ne aminteşte nici un cuvânt despre localitatea dela Balcic. Probabil că pe vremea aceasta n'a existat oraşul Dionysopolis. In orice caz, susţine Pick [2]), chiar dacă a

[1]) Mela, *Chorographia II.* 2.

[2]) Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien* I. 125.

www.dacoromanica.ro

existat colonia Cruni-Dionysopolis, ea nu a fost un oraş autonom, ci numai un orăşel, πολίχνιον, dependent de alte oraşe, ca şi Tomi, ca şi Anchialos, cari de asemenea nu sunt amintite ; căci atât Scylax cât şi Scymnos nu amintesc decât oraşele autonome. Dacă Scymnos le aminteşte, aceasta este o dovadă că pe vremea sa deveniseră oraşe autonome.

De cine depindeà Cruni-Dionysopolis? Oraşul cel mai apropiat şi care aveà oarecare însemnătate pe vremea aceea, era Odessus (Varna). Odessus era πόλις, cetate, şi monedele din timpul imperiului ne spun că «marele zeu» din Odessus şi Dionysopolis se bucurà de o mare adoraţiune. Trebue să precupunem, împreună cu Pick, după ale cărui idei ne călăuzim în aceste aprecieri, că Odessitanii găseau pentru corăbiile lor, când băteà vântul dela Nord, un adăpost la Balcic, că acest oraş aveà o mare importanţă pentru negoţul lor şi că din cauza isvoarelor de apă bună de băut, localitatea s'a numit Cruni.

Nu putem şti când îşi va fi dobândit oraşul nostru autonomia. Probabil că, odată cu numele de Dionysopolis, îşi va fi dobândit şi independenţa sa.

Monedele ce s'au găsit la Dionysopolis se urcă până la anul 200 înainte de Chr. şi prqbabil s'au bătut şi mai înainte. Pick bănueşte că baterea monedelor coincide cu dobândirea autonomiei şi, prin faptul că noul oraş a primit numele de πόλις, conchide că el s'a format în epoca elenistică.

După toate probabilităţile, atât autonomia cât şi numele oraşului provin din a doua jumătate a secolului al III înainte de Chr., adecă odată cu obţinerea autonomiei şi de către oraşul Tomi (Constanţa).

Câtă vreme va fi dăinuit independenţa oraşului Dionysopolis nu putem şti. E de presupus că va fi fost şi el cucerit de Lucullus în anul 72 înainte de Chr. şi că sub stăpânirea romană va fi avut aceeaş soartă ca şi celelalte oraşele maritime greceşti: Odessus, Callatis, Tomi, etc. Pro-

www.dacoromanica.ro

babil că va fi făcut şi Dionysopolis parte din alianţa oraşelor greceşti, din aşa numita κοινὸν τῆς Πενταπόλεως [1]).

Deşi oraşul Dionysopolis făceà parte dintre *celebriora oppida* ale Scythiei Mici, cum ne spune Ammian Marcellin, totuş avem prea puţine cunoştinţe despre trecutul acestui oraş grecesc.

În anii din urmă însă s'a descoperit la Balcic o inscripţiune, din care vedem care era situaţiunea oraşului în secolul I în. de Chr. Dăm această importantă inscripţiune în întregimea ei :

...αι... πλι... τὸν δὲ ἔλαβε... ος Θεοδώρου καὶ ει... αν τοῖς ἰδίοις δαπανήμασι... μετὰ τῶν συναποδήμων αἰτήσας ἀσφαλείαν ἐπορεύθη εἰς Ἀργέδαυον πρὸς τὸν πατέρα τοῦ βασιλέως Βυρεβίστα παραγενόμενος δὲ καὶ συντυχὼν αὐτῶι τὴν μὲν εὔνοιαν τὴν ἀπ' αὐτοῦ κατεκτήσατο τῇ πόλει τῆς δὲ δαπάνης ἀπέλυσεν τὸν δῆμον· ἱερεύς τε γενόμενος θεοῦ Διὸς μεγάλου τάς τε πομπὰς καὶ τὰς θυσίας ἐπετέλεσεν εὐσεβῶς καὶ τοῖς πολίταις μετέδωκεν τῶν κρεῶν· τῷ δὲ Σαράπει λαχὼν ἱερεὺς ὁμοίως τοῖς δαπανήμασιν ἀνεστράφη καλῶς τε καὶ φιλαγάθως· τοῦ τε ἐπωνύμου τῆς πόλεως Διονύσου οὐκ ἔχοντος ἱερῆ ἀφ' ἑτῶν πληόνων ἐπικληθεὶς ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἐπέδωκεν ἑαυτὸν καὶ κατὰ τὴν Γαΐου Ἀντωνίου παραχειμασίαν ἀναλαβὼν τὸν στέφανον τοῦ θεοῦ τάς τε πομπὰς καὶ θυσίας ἐπετέλεσε καλῶς καὶ μεγαλομερῶς καὶ τοῖς πολίταις μετέδωκε τῶν κρεῶν ἀφθόνως· θεῶν τε τῶν ἐν Σαμοθρᾴκῃ τὸν στέφανον ἀνειληφὼς διὰ βίου τάς τε πομπὰς καὶ τὰς θυσίας ἐπιτελεῖ ὑπέρ τε τῶν μυστῶν καὶ τῆς πόλεως. νεωστί τε τοῦ βασιλέως Βυρεβίστα πρώτου καὶ μεγίστου γεγονότος τῶν ἐπὶ Θρᾴκης βασιλέων καὶ πᾶσαν τήν τε πέραν τοῦ ποταμοῦ καὶ τὴν ἐπὶ τάδε κατεισχηκότος παραγενόμενος καὶ πρὸς τοῦτον ἐν τῇ πρώτῃ καὶ μεγίστῃ βασιλείᾳ τὰ βέλτιστα κατεργάζεται τῇ πατρίδι λέγων ἀεὶ καὶ συνβουλεύων τὰ κράτιστα καὶ τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν τῆς πόλεως σωτηρίαν προσπαραμυθούμενος, ἔν τε τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀφειδῶς

[1]) T. Pick, *op. cit*, *126*.

www.dacoromanica.ro

ἑαυτὸν ἐπιδιδοὺς εἰς τὰς τῆς πόλεως πρεσβήας καὶ κινδύνους ἐπιδεχόμενος ἀόκνως πρὸς τὸ πάντως τι κατεργάζεσθαι τῇ πατρίδι συμφέρον. πρός τε Γναῖον Πομπήϊον Γναίου υἱὸν, αὐτοκράτορα Ῥωμαῖον ἀποσταλεὶς ὑπὸ βασιλέως Βυρεβίστα πρεσβευτὴς καὶ συντυχὼν αὐτῷ τῆς Μακεδονίας ἐν τοῖς περὶ Ἡράκληαν τὴν ἐπὶ τοῦ Λύκου, οὐ μόνον τοὺς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως χρηματισμοὺς διέθετο τὴν εὔνοιαν τὴν Ῥωμαίων παραγόμενος τῷ βασιλεῖ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς πατρίδος τοὺς καλλίστους διέθετο χρηματισμοὺς καθόλου δὲ κατὰ πᾶσαν περίστασιν καιρῶν ψυχῇ καὶ σώματι παραβαλλόμενος καὶ δαπάναις χρώμενος ταῖς ἐκ τοῦ βίου, τινὰ δὲ καὶ τῶν πολιτικῶν χορηγίων σωματοποιῶν παρ' ἑαυτοῦ τὴν μεγίστην ἐνδείκνυται σπουδὴν εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος σωτηρίαν· ἵνα οὖν καὶ ὁ δῆμος φαίνηται τιμῶν τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας καὶ ἑαυτὸν εὐεργετοῦντας, δεδόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, ἐπῃνῆσθαι μὲν ἐπὶ τούτοις Ἀκορνίωνα Διονυσίου καὶ στεφανωθῆναι αὐτὸν ἐν τοῖς Διονυσίοις χρυσῷ στεφάνῳ καὶ εἰκόνι χαλκῇ, στεφανοῦσθαι δὲ αὐτὸν καὶ εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον καθ' ἕκαστον ἔτος ἐν τοῖς Διονυσίοις χρυσῷ στεφάνῳ, δεδόσθαι δὲ αὐτῷ καὶ εἰς ἀνάστασιν ἀνδριάντος τόπον τὸν ἐπιφανέστατον τῆς ἀγορᾶς.

Adecă: ....dimpreună cu tovarăşii căutând scăpare se duse la Argedavon [1]) la tatăl regelui Burevista şi fiind acolo şi întâlnindu-se cu ei câştigă dela ei bunăvoinţă pentru oraş, iar de cheltuiala avută liberă pe popor. Şi făcându-se preot al zeului Jupiter Maximus, îndeplini jertfele şi ceremoniile religioase cu cucernicie şi carnea o împărţi între concetăţenii săi. Ales apoi preot al lui Serapis suportă de asemenea cheltuelile cu bunăvoinţă şi cu tragere de inimă. Dionysos (Bacchus), zeul eponim al oraşului neavând de mai mulţi ani preot, fiind aclamat el de concetăţeni, a primit şi luând coroana zeului, în timpul când Gaius Antonius îşi aveà aci cartierul de iarnă, îndeplinì bine şi cu măgnificenţă jertfele

[1]) Argedavon este desigur Arcidava, cetate din Banat. Vezi V. Pârvan. *Cetatea Tropaeum* pag. 8 şi *Contribuţiuni epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, pag. 187.

www.dacoromanica.ro

şi ceremoniile religioase şi carnea o împărţi cu dărnicie între concetăţenii săi. Luând apoi coroana zeilor din Samothrace pe viaţă, îndeplini jertfele şi ceremoniile religioase şi ale iniţiaţilor şi ale oraşului. In tinereţea sa, pe când era rege Burebista cel dintâiu şi cel mai mare dintre regii stăpânitori asupra Thraciei şi obţinând dela acesta stăpânirea peste întreg ţinutul de dincolo de Potamos (rîul ce curge pe lângă Marcianopolis, oraş zidit de împăratul Traian) şi peste împrejurimi şi face pentru acesta în prima şi marea domnie foarte multe lucruri bune patriei sale, spunând şi dându-i totdeauna cele mai bune sfaturi şi câştigând prin vorbele sale bunăvoinţa regelui pentru oraşul său ; în celelalte toate arătându-se cu râvnă faţă de reprezentanţa oraşului şi ocupându-se fără preget de nevoile lui şi interesându-l tot ce priveşte binele patriei sale. Şi fiind trimis de regele Burebista ca ambasador la Gaius Pompeius, fiul lui Gnaeus, stăpânitorul roman, şi întâlnindu-l pe acela în Macedonia lângă Heraclea de lângă Lycos, duse la bun sfârşit nu numai tratativele referitoare la rege, câştigând pentru rege bunăvoinţa Românilor, ci isprăvi şi tratativele foarte favorabile pentru patria sa şi în special ghibzuind în sufletul şi corpul său întreaga situaţiune a împrejurărilor şi făcând cheltueli în viaţă şi mărind prin sine bunăstarea cetăţenilor săi, dovedeşte mare râvnă pentru binele şi mântuirea patriei sale. De aceea, pentru ca şi poporul să se arate recunoscător faţă de bărbaţii săi bravi şi buni şi cari îi fac bine, senatul şi poporul a hotărît să se aducă pentru acestea laude publice lui Acornion, fiul lui Dionysius, şi să fie încoronat la serbările dionysiace cu o coroană de aur şi cu o imagine de metal şi să se încoroneze şi în viitor în fiecare an la sărbătorile dionysiace cu o coroană de aur şi pentru a i se ridica o statuă să i se dea locul cel mai bine situat din piaţă [1]).

[1]) *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes* I, pag. 547; Dittenberger, *Sylloge I,* pag. 537, Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien,* pag. 86,

www.dacoromanica.ro

Inscripţiunea această, comentată cu deamănuntul de Latyschew [1]), datează din anul 48 înainte de Chr. Din ea se vede că senatul şi poporul Dionysopolitanilor aduc un decret în onoarea unui oarecare Acornion, fiul lui Dionysius, care de bunăvoia sa şi cu cheltuiala proprie şi-a luat asupra-şi o solie către tatăl lui Boerebiste, regele Dacilor, apoi chiar către Boerebiste însuş; că oraşul Dionysopolis s'a găsit în secolul I în mari primejdii şi că a recunoscut dependenţa sa faţă de regatul Dacilor ; că acest Acornion a intrat în graţia lui Boerebiste şi că a fost trimis ca sol al acestuia la Roma, la Cnaeus Pompejus şi că a ştiut să se achite cu succes de însărcicinarea dată şi să câştige foloase pentru patria sa. Mai rezultă din inscripţie că atunci când marele rege al Dacilor, Boerebiste, a început să cucerească Thracia şi cetăţile greceşti dela Pontul Euxin, oraşul Balcic s'a supus de bună voie şi n'a voit să infrunte urgia regelui dac şi că Acornion a putut să devie un devotat al regelui şi să-i reprezinte interesele pe lângă generalul roman.

Tot din această inscripţie mai vedem care erà starea financiară a oraşului pe aceste vremuri. Timp de mai mulţi ani, nu s'a putut alege un preot pentru Dionysos, zeul eponim al oraşului. Atunci Acornion îşi luă asupra-şi această slujbă, şi anume atunci când Caius Antonius Hybrida, în expediţiunea sa nenorocită împotriva Dardanilor, a iernat în Dionysopolis sau lângă acest oraş.

Se ştie că acest Hybrida a fost bătut în nenorocita luptă dela Histropolis, din anul 59 a. Chr., de populaţiunile din Scythia minor şi din Moesia inferior în frunte cu Bastarnii [2]).

Balcicul, neavând la mare loc pentru un port bun, n'a putut

[1]) Latyschew, *Journal du ministère de l'Instruction publique,* 1896.

[2]) T. Livius, *Periocha c.* 103 : *C. Antonius proconsul in Thracia parum prospere rem gessit ;* Iulius Obsequens, *De prodigiis : ibi a Dardanis oppressus, amisso exercitu, profugit.*

www.dacoromanica.ro

să devie niciodată un oraş prea însemnat. Dovadă despre aceasta este şi faptul că n'a bătut niciodată monede de argint. Monedele de aci sunt numai monede de bronz, în forma monedelor celorlalte oraşe din apropiere şi cele mai vechi datează dela 200 înainte de Christos. Cele mai însemnate sunt cele ce provin din epoca împăratului Commodus şi până în timpul lui Gordianus.

In colecţiunea de monede ce ne dă Pick, găsim monede cu efigia lui Dionysos şi cu menţiunea împăraţilor romani: Pius, Lucilla, Commodus, Severus, Domna, Maesa, Alexander, Gordianus, Gordianus-Serapis.—Zeităţi avem menţionate: Dionysos, Demeter, Marele Zeu, Hercules-Dionysos, Zeus, Serapis, Athena, Asclepios, Hygeia, Nemesis, Concordia, Tyche. Inscripţia acestor monede este Διονυσοπολειτῶν.

Dionysopolis a aparţinut când de provincia Moesia inferior, când de Scythia minor. Că într'o vreme Dionysopolis făceà parte din Moesia inferioară ne-o arată inscripţia cunoscutului *legatus Moesiae* Vitrasius Pollio ; în timpul de după împăratul Diocletian făceà parte din provincia Scythia minor.

Orăşelul Dionysopolis,—mai mult grec de cât roman, şi despre a cărui viaţă democratică de prin secolul II după Christos,ne vorbesc numeroasele monumente găsite aci, având unele menţiunea de ἡ βουλὴ şi ὁ δῆμος,—deşi nu va fi avut niciodată o prea mare însemnătate, totuş a trebuit să se bucure de oarecare bunăstare şi de oarecare înflorire. Numeroasele resturi de architectură, reliefuri, statui, obiecte de artă, monede, etc., sunt o dovadă că Balcicul a trebuit să aibă o epocă de bună stare materială.

Iată, în afară de inscripţiunea redată mai sus, cele mai însemnate monumente descoperite la Balcic :

1. Ἀγαθῇ τύχῃ. Οὐιτράσιον Πολλίωνα πρεσβευτὴν καὶ ἀντιστράτηγον Σεβαστοῦ Καίσαρος εὐεργέτην βουλὴ δῆμος Διονυσοπολιτῶν [1]).

[1]) *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes,* pag. 221.

www.dacoromanica.ro

Soartei celei bune. *Pentru binefăcătorul Vitrasius Pollio, guvernatorul general al prea măritului Caesar. Senatul și poporul din Dionysopolis.*

Acest monument este închinat, după cum se vede, în sănătatea lui T. Vitrisius Pollio, un prea cunoscut guvernator al Moesiei inferioare *(legatus augusti propraetore)* de către senatul și poporul din Dionysopolis [1]). Împărat pe vremea aceasta era Antoninus Pius (138—161). Pollio a fost numit everghet al Balcicului.

2. ..... τὸν ἀσύνκριτον ἀρχιερέα καὶ ἱερέα θεῶν δώδεκα καὶ γυμνασιάρχην καινῶν ἀγώνων φιλότιμον καὶ ἄρξαντα τῆς πατρίδος ἁγνῶς καὶ πρεσβεύσαντα παρὰ θεὸν Ἀντωνεῖνον εἰς τὴν βασιλίδα Ῥώμην καὶ ἐν ἐπιδόσει χρημάτων ἄρξαντα τὴν πρώτην ἀρχὴν καὶ εὐεργέτην τῆς πόλεως, δόντα καὶ διανομὰς τῇ κρατίστῃ βουλῇ ἐπὶ ἀναστάσει τοῦ ἀνδριάντος, Μ. Αὐρήλιον Δημήτριον Διογένους βουλὴ τῶν Διονυσοπολειτῶν τειμῆς χάριν [2]).

..... Lui Marcus Aurelius Demetrius, fiul lui Diogenes, marele preot al celor doisprezece zei și giminaziarchul noilor jocuri publice, celui iubitor de glorie și marelui patriot cinstit și care a fost ca delegat pe lângă divul Antonin în împărăteasca Romă, și care s'a distins în creșterea veniturilor și binefăcătorului orașului, dând și bani prea bunului senat pentru ridicarea statuei. Senatul Dionysopolitanilor în semn de recunoștință.

Din acest important document vedem că Demetrius numit după numele împăratului, M. Aurelius Demetrius, gymnasiarch, adecă magistrat grec însărcinat cu supravegherea jocurilor publice și everghet al orașului, fost ambasador pe lângă împăratul Antoninus Pius, a contribuit din averea sa particulară, după ce a făcut atâtea servicii patriei sale, să se ridice o statuă, probabil lui Dionysos, zeul eponim al orașului.

[1]) C. I. L. III 14213. Vezi și *Monografia Drâstorul-Silistra*, pag. 44.
[2]) *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, No. 644, pag. 221.

www.dacoromanica.ro

Redactarea în limba grecească a inscripţiunii acesteia este o dovadă că cel puţin în oraşele de lângă Pontul Euxin romanizarea, deşi făceà progrese mari,—însuş numele personagiului nostru este aproape romanizat,—totuş erà împedicată de cultura grecească, care îşi aveà în anumite privinţe superioritatea ei.

Inscripţiunea aceasta, ca şi inscripţiunea de mai sus, ne dau mărturii sigure că Balcicul de odinioară îşi aveà autonomia sa, dovadă organizarea oraşului cu un senat şi cu o adunare a poporului, ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος.

3. Α]ὐτοκράτορι Τίτωι Καίσαρι Σεβα[στῶι Αὐτοκράτορος Οὐεσπασιανοῦ υἱῶι ἀρχιε[ρεῖ μεγίστωι δημαρχικῆς ἐξουσίας Ἡρακλέων . . . . . ἱερεὺς ἐκ τῶν ἰδίων τὸν ἀνδρία[ντα αὐτοῦ ἀνέστησεν δοὺς καὶ νομὴν πολείταις μ'.

Impăratului Titus Caesar, fiul prea slăvitului împărat Vespasianus, celui mai mare preot al puterii dimarchice (tribuniciare) din Heraclea..... Preotul din averea sa particulară i-a ridicat statua dând concetăţenilor săi şi distribuţiuni de bani [1]).

Inscripţiunea aceasta, datând din timpul împăratului Titus (79—81 d. Chr.), şi găsită cu ocaziunea dărâmării unei vechi biserici greceşti, a dispărut în anul 1897. *Heraclea Pontica*, despre care ne vorbeşte şi Plinius [2]), nu se ştie unde va fi fost situată. Fiind citată de naturalistul roman după Istropolis, Tomi, Callatis şi înainte de Bizone şi Dionysopolis, e de presupus că oraşul Hecaclea se găseà nu departe la sud de Mangalia.

4. Απολλώνιος Δημοφώντος ἱερώμενος Διονύσου ὑπὲρ τῶν Βακχεαστῶν τῶν περὶ Ἐράτωνα Δημοφίλου Διονύσωι χαριστήριο[ν.

[1]) Kalinka, *op. cit.* pag. 18.
[2]) Plinius, *Hist. nat.* IV. 44.

www.dacoromanica.ro

Apollonius al lui Demophonte, preot al lui Dionysos peste Baccheastii dela Eratona; lui Dionysos al lui Demophilus, în semn de recunoștință.

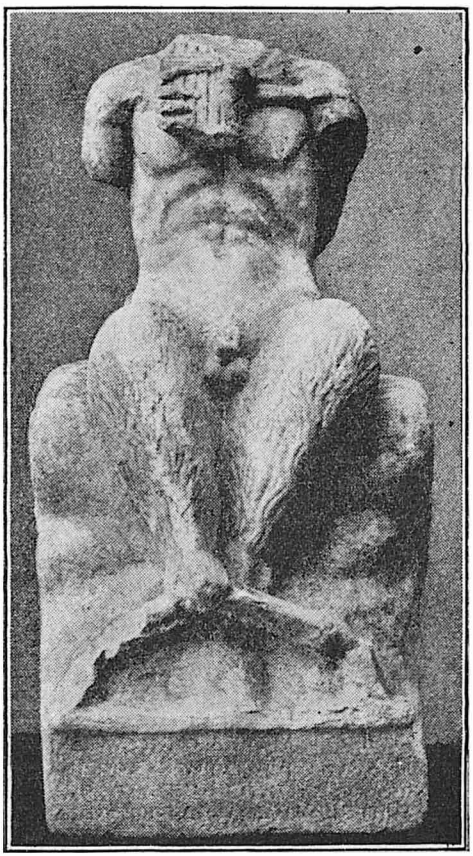

Fig. 2.—Balcic, *Statueta lui Pan*

Inscripțiunea aceasta, găsită la baza unei statuete reprezentând un Pan cu o siringă în gură, pare a fi din secolul al III a. Chr.. Azi se păstrează în muzeul din Sofia [1]).

[1]) Kalinka *op. cit.* pag. 168.

www.dacoromanica.ro

5. Π]ρόκλο[υ, Δι- ?
ω]ν Ἀντιχάρου[ς,
Χ]ρύσιππος Ἡ[ρω-
νος [Π]απα[ς] Σεν[έκα ?,
Διονύσιος Δη[μ]ητ[ρίου
Νείκων Ἀλή[του.

Inscripţiunea aceasta, din care nu se poate scoate nici un înţeles, se găseşte pe o placă de marmoră, descoperită la Balcic, azi în Muzeul din Sofia [1]).

6. Δημητ[ρίωι
Ἀ]πφία Φα[νίου ?

Această inscripţiune se găseşte în josul unui relief reprezentând pe un gladiator care, după ieşirea sa din *ludus*, consacră lui Hermes, zeul luptelor din Gymnasium, plasa şi tridentul său, împreună cu scutul adversarului omorît. Monumentul este de marmoră şi se păstrează în muzeul din Sofia [2]).

Fig. 3
Balcic, *Relieful unui gladiator*

In afară de aceste monumente şi inscripţiuni, s'au mai descoperit la Balcic o mulţime de resturi architectonice.

«Eu însumi, zice Weiss [3]), am văzut la oficiul comunal din Balcic un frumos capitel şi fragmente de reliefuri de marmură, iar la şcoală un admirabil vas de bronz cu splendide ornamente plastice (Iphigenia în Tauris?) precum şi o sta-

[1]) Kalinka *op. cit.* pag. 114.
[2]) Kalinka, *op. cit.* pag. 242.
[3]) Weiss, *op. cit.* pag. 77.

www.dacoromanica.ro

tuetă de marmoră a lui Asclepios. In piață erà expusă în aer liber înaintea școalei un sarcofag de marmoră».

Teritoriul orașuiui Dionysopolis se învecinà la sud cu teritoriul orașului Odessus, cam pe la localitatea unde se află

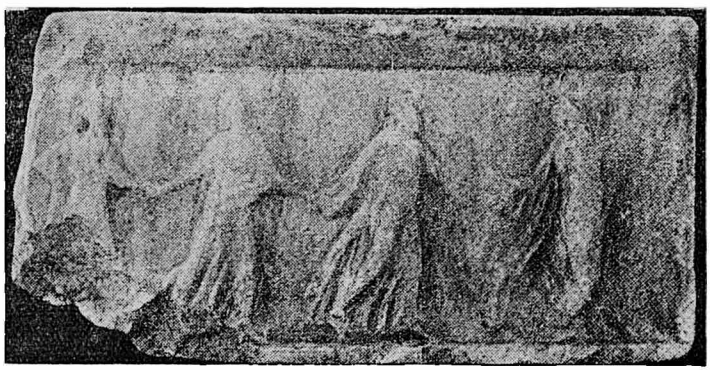

Fig. 4 — Balcic, *Danțul Horelor*

astăzi satul Dispudac, pe țărmul drept al fluviului Zyras, — Batovsca-Reca—și unde s'a găsit o piatră cu inscripția : *Fines territorii Odessitani* [1]).

In timpurile de mai apoi avem de notat o inundațiune, în a. 543 după Chr. Despre această inundație ne spune Malalas [2]) și după el Theophanes [3]) că a pricinuit mari pagube atât orașului Balcic cât și Varnei. Pricina acestei inundațiuni a fost o furtună și poate mai de grabă un cutremur de pământ, cari, după cum ne spune C. Scorpil, în comunicarea sa ce a făcut la Varna, nu sunt rare în sudul Dobrogii. Tot un cutremur de felul acesta a fost și acela care a pricinuit dărâmarea orașului Bizone-Cavarna și despre care ne vorbește Strabo [4]), Mela [5]) și Plinius [6]).

[1]) *C. I. L.* 12507.
[2]) Malalas, *Chronographi.* 485.
[3]) Theophanes I. 224.
[4]) Strabo I, 3.0, [5]) Mela II, 22, [6]) Plinius IV. 44.

www.dacoromanica.ro

In timpurile creştinătăţii dintâi, Balcicul a avut şi o episcopie [1]). Prin faptul însă că unii scriitori au confundat câte odată Dionysopolis cu Odessus şi cu Tiberiopolis, nu putem şti cu preciziune cari anume au fost episcopii cari au avut, mai apoi, reşedinţa la Balcic. Cunoaştem ca episcopi în Dionysopolis pe *Ioannes I, Nicolaus I, Nicolaus de Marciariis Perusinis* (1398—1414) «*qui translatus est ad Dionysiensem*» apoi, «*post Anoldi Dionysiensis episcopi obitum huic sedi praepositus est a Sixto IV a 1476 die 24 Mai Fr. Ioannes de Ilten*» [2]).

In secolul 13 - 15 Dionysopolis îşi pierde numele său şi ne apare sub numele de *Carbona, Carbuna* [3]), Καρβωνᾶ, la Cantacuzenos în 1318, Καρβουνᾶ în *Acta patriarchatus*. Numele de Balcic nu e mai vechiu decât sec. 16.

La 1346 se găseà la Balcic un oarecare *Balica* [4]) al cărui frate este *Dobrotici*, domn de Caliacra, Varna şi Emona.

Numele de Balcic este nume cumanic şi însemnează pământ argilos. Aci a fost centrul populaţiunii cumane şi mai tâlziu centrul populaţiunii Găgăuţilor, urmaşi al Cumanilor. După arătările lui Jirecek, la 1830, la Balcic, nu se găseà nici o casă bulgărească.

Pe o peatră de mormânt, descoperită în 1898, în mijlocul oraşului, se poate citi următoarea inscripţiune funerară [5]):

D(is) M(anibus)
Val(erio) Hercu(lano ?)
Val(eri) Silva-
ni vet(erani) f(ilio),
Vix(it) anis XII
me(nsibus) VI
Cl(audia) Secun(dina)
ma(ter) f(ilio) b(ene)

[1]) *Zeitschrift für Kirchengeschichte* XII, 531. cf. Hierocles, 637. 2.
[2]) Le Quien, *Orbis Christianus*, III, pag. 1122.
[3]) D-l N. Iorga identifică acest oras cu Cavarna.
[4]) Jirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien* pag. 534.
[5]) *C. I. L.* 14212; Kalinka, *op. cit.* pag. 302.

www.dacoromanica.ro

[me]r(enti ?)
Firmi vic(arii) [f(ilia ?)
p(osuit)

Adecă : Zeilor Mani. Pentru Valerius Herculanus, fiul veteranului Valerius Silvanus, de 12 ani şi 6 luni. Mama sa Claudia Secundina fiului ei iubit. Din iniţiativa fiicei sclavului Firmus (?)

In drumul dela Balcic spre nord, la 23 klm. de acest oraş, s'a descoperit la satul de astăzi *Ianuscilar*, într'o casă particulară, o lespede [1]), provenind dintr'un cimitir din apropiere şi pe care se poate citi :

Flavio Nepotiano.... circitori.... viri clarissimi censoris vixit annis XX.... militavit annis XX....

Pare a fi un monument funerar, închinat gardianului Flavius Nepotianus.

[1]) *C. I. L.* III, 12.444.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III.

BIZONE-CAVARNA

Pe ţărmul Pontului Euxin, între Balcic şi Caliacra, singurul acces la mare îl avem la Cavarna. Ţărmul mării, în această regiune, are o înălţime cam de 100 de metri şi corabiile nu pot să se adăpostească nicăirea. Oraşul se numeà în vechime Bizone şi asupra existenţei sale avem mai multe dovezi, chiar din lumea antică.

Anonymus, recunoscut în genere ca Scymnus din Chios, în *Orbis descriptio* a sa, ne spune :

... Βιζώνη.... Τοῦτο δὲ
τὸ πολίχνιον φασίν τινες μὲν βαρβάρων
τινὲς δ' ἄποικον γεγονέναι Μεσημβρίας

Adecă : *Acest orăşel unii spun că a fost al barbarilor, alţii însă că a fost o colonie din Mesembria* [1]).

Istoricul grec Arrian, din secolul al II d. Chr., în *Periplus Ponti Euxini*, vorbind despre distanţele dintre oraşele maritime ne spune :

Ἐνθένδε (dela Tetrisias, Caliacra) εἰς Βίζον, χῶρον ἔρημον, στάδιοι ἑξήκοντα. Ἀπὸ δὲ Βίξου εἰς Διονυσόπολιν στάδιοι ὀγδοήκοντα.

Adecă : *De aci până la Bizus, loc deşert, sunt şasezezi*

[1]) Anonymus (vulgo Scymi Chii), *Orbis Descriptio*, v. 758. *Geogr. Graec. Min.* I. p. 226.

www.dacoromanica.ro

de stadii. Dela Bizus până la Dionysopolis, optzeci de stadii[1]).

Bazându-se pe aceste date ale lui Arrian, Anonymus *Peripli Ponti Euxini* ne dă următoarele informațiuni :

Ἀπὸ δὲ Τετρισιάδος ἤτοι Ἄκρας εἰς Βιζώνην πολίχνιον, ἐν ᾧ σάλος, στάδιοι ξ' μίλια η'.—Τοῦτο δὲ πολίχνιόν τινες μέν φασιν βαρβάρων, τινὲς δ' ἄποικον γεγονέναι Μεσεμβρίας—Ἀπὸ δὲ Βιζῶνος εἰς Διονυσόπολιν στάδιοι π', μίλια ι' ⅓ ς'.

Adecă : *Dela Tetrisias sau Acra până la orășelul Bizone, unde este marea sunt 60 de stadii, 8 mile. Acest orășel spun unii că este al barbarilor, alții însă că e o colonie a Mesembriei—Dela Bizone până la Dionysopolis sunt 80 de stadii*, 10 ⅔ *mile*[2]).

Existența orașului Bizone — el pare a fi un nume trac — Βιζώνη sau Βίζον[3]), ne este atestată de mai multe mărturii din antichitate. Astfel geograful Mela ne spune «*Fuit hic Bizone, motu terrae intercidit*»[4]) adecă : orașul de aci Bizone a pierit în urma unui cutremur. Acelaș fapt ni-l confirmă și Plinius, *Bizonem terrae hiatu raptam*»[5]). Geograful Strabo ne spune că numai o *mare parte* a orașului a fost înghițită de cutremurul de pământ : Βιζώνη ἧς κατεπόθη πολὺ μέρος ὑπὸ σεισμῶν[6]).

E de presupus că orașul Bizone se găsea în antichitate nu pe platoul de sus, unde se găsește astăzi Cavarna, ci jos, lângă plaje, unde terenul era propriu pentru desvoltarea

[1]) Arriani, *Periplus Ponti Euxini* 35. *Geogr. Graec. Min.* I. p. 399.

[2]) Anonymi, *Periplus Ponti Euxini*, 75—77. *Geogr. Graec. Min. I*, p. 420.

[3]) Intr'un fragment al lui Sallustius, păstrat de Probus, se găsește numele de *Bizo* (Vizzo). Din forma Bizone s'a putut ușor formă nominativul Bizo-onis. Sallustius vorbește tocmai de expediționea lui M. Lucullus în Moesia. Nepăstrându-se nimic altceva decât numele, nu putem ști ce va fi spus Sallustius despre această localitate.

[4]) Pomponius Mela, *Chorographia II*, 2.

[5]) Plinius, *Nat. hist. IV*, 18.

[6]) Strabo, I, pag. 54, VII, pag. 319.

www.dacoromanica.ro

unui *emporium*, adecă a unor magazii pentru transporturi comerciale.

De altfel atât Cavarna cât şi Balcicul erau destinate, prin

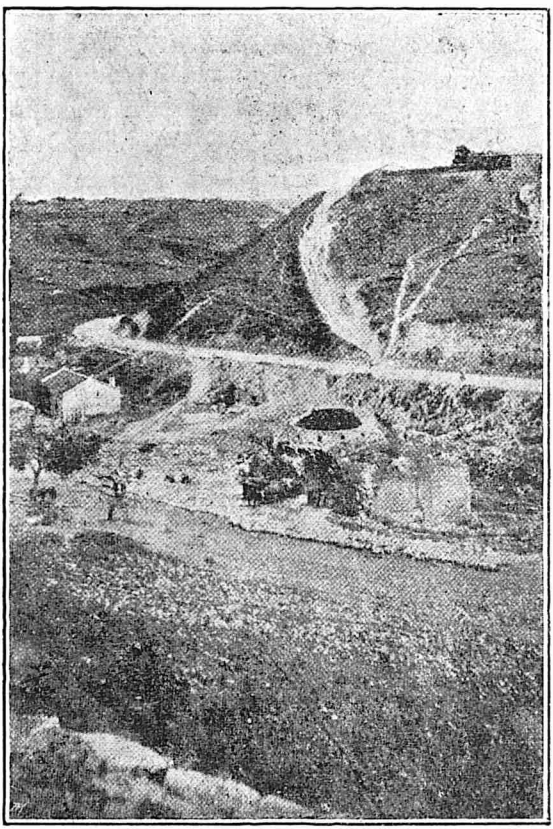

Fig. 5. — *Valea dela Cavarna*

poziţiunea lor, să mijlocească legături comerciale cu interiorul ţării.

Oraşul Bizone e notat şi pe Tabula Peutingeriană. Geograful Ravennas îl numeşte *Bizoi* [1]), iar Stephanus din By-

[1]) Geogr. Raven. IV, 6,

www.dacoromanica.ro

zanț ne spune: Βιζώνη, πόλις Ποντική· τὸ ἐθνικὸν ἠδύνατο Βιζωναῖος ἢ Βιζωνίτης· ἔστι δὲ Βυζώνιος ὡς Παλλήνιος, Adecă: *Bizone, oraș dela Pontul Euxin; Poporul puteà fi numit Bizoneu sau Bizonit. Este Bizonian ca și Pallinian*[1]).

Deșì din indicațiunile lui Mela, Plinius și Strabo pare a rezultà că orașul Bizone a dispărut în urma unui teribil cutremur de pământ, totuș existența orașului ne este atestată și în epocele următoare. Astfel din două inscripțiuni, găsite în vechiul Bizone, azi Cavarna, se constată că orașul dacă nu se aflà într'o stare prea înfloritoare, se găseà totuș în ființă și a continuat să trăiască ca port până în zilele noastre.

Una din aceste inscripțiuni, pe care nu o putem datà, este scrisă în limba grecească și este anterioară introducerii creștinismului în aceste ținuturi dobrogene. Ea este scrisă pe un bloc de piatră, astăzi în zidul școalei grecești din Cavarna și cuprinde lista preoților și evergheților (binefăcătorilor) unui thiasus, adecă a unei confrerii care celebrà sacrificiul lui Bacchus, dela Ταῦροι.

Iată această inscripție, după ultima citire a lui Kalinka[2]).

Τύχη ἀγα[θῇ.
Θ]εογένης Σκύθου ἱε-
ρ]εὺς Ταύρων,
Σκύθης Θεογέν[ου
ἱερεὺς Ταύρων κ[αὶ εὐ-
εργέτης, Πολέμ[αρ-
χος Ποσιδήου [ἱε-
ρεὺς Ταύρων, Θεά[γης
Σκύθου ἱερεὺς Τα[ύ-
ρων, Πρόκλος Σκύθ[ου
ἱερεὺς Ταύρων, Μι[νᾶς
Ἀπολωνίου ἱερεὺ[ς

[1]) Stephanus Byz. cf. *Geographi Graeci minores I*, pag. 400.
[2]) Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, pag. 113.

www.dacoromanica.ro

Ταύρων Χρύσιπο[ς
Δ?] αισίου ἱερεὺς Τ[αύ
ρων, Ποσιδώνι[ος
Μόσσχου εὐεργ[έ
της.

In această listă vedem înşiraţi şapte preoţi şi un everghet din Tauri.

A doua inscripţiune găsită la Cavarna datează de prin secolul V—VI d. Chr. şi s'a găsit scrisă pe un bloc de piatră în zidul şcoalei greceşti din localitate. Monumentul acesta este interesant şi pentru felul în care este scrisă inscripţiunea. E scrisă în caractere unciale vechi.

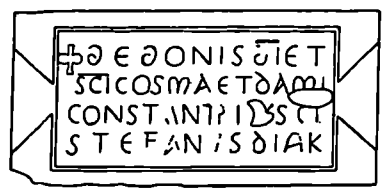

Fig 6. – Cavarna, *Facsimilul unei inscripţiuni*

Cuprinsul ei este următorul:

+ *De donis dei et*
Sancti Cosmae et Damiani
construi iussit
Stefanus diakonus.

Adecă: *Stefanus diakonus a dat ordin să se zidească o biserică pentru sfinţii Cosma şi Damian, (omorîţi în anul 303), din darurile benevole ale publicului*[1]).

In scrierile bizantine de mai târziu, Bizone ne apare sub numele de Cavarna şi Κάρναβα.

Castelele patriarchiei de lângă Varna sunt:

Ἡ Κάρναβα, ἡ Κρανέα, τὰ Κελλία ἤτοι τὸ Λυκοστόμιον, τὰ

[1]) Jirecek, *Arch. epigr. Mitt. X*, 129.

www.dacoromanica.ro

Γεράνια, ἡ Δρύστρα, ἡ Γαλλιάκρα, deci, în fruntea castelelor patriarhiei este castelul dela Cavarna [1])

In hărţile maritime ale Italienilor din timpul evului mediu oraşul ne apare sub numele de *Cavarna* [2]), *Gauarna*, şi *Cauarna*, iar în anul 1444 ni se aminteşte de un castel în această localitate [3]).

Nu putem şti ce fel de populaţiune va fi locuit în timpurile greco-romane în oraşul Bizone-Cavarna. După cum am văzut, chiar scriitorii greci nu erau siguri dacă în această localitate erau barbari sau colonişti din Mesembria. Ceeace însă este sigur este faptul că dela venirea Cumanilor în ţinuturile dobrogene, Cavarna a fost unul dintre centrele cele mai însemnate ale acestei populaţiuni. Şi astăzi chiar Cavarna este un centru al Găgăuţilor.

Lângă Cavarna, ca în mai toată Dobrogea, se găsesc vr'o *12 tumuli*. Intr'unul din aceşti tumuli s'a găsit o criptă de cărămidă şi înăuntrul ei oase de om şi obiecte de biserică, vase de metal, etc., cari toate au fost luate de caimacamul din Balcic.

Populaţiunea bulgară de la Cavarna este de dată recentă. Când la 1885 a vizitat oraşul Kanitz a găsit aci vr'o 2000 locuitori, trăind în 125 case turceşti, 60 tătăreşti, 150 greceşti şi 25 bulgăreşti.

Cel mai mare dezastru ce l-a suferit oraşul Cavarna a fost în 1877, când oardele barbare de Cerchezi din Caucaz au trecut prin sabie şi foc oraşul şi când nenorociţii locuitori din Cavarna fură siliţi să se refugieze pe Capul Caliacra şi pe bastimentele creştine ce staţionau în mare în faţa portului.

---

[1]) Miklosich-Müller, *Acta patriarchatus Constantinopolitani* I, pag. 95.

[2]) D-l N. Iorga, într'una din *comunicările* d-sale, făcute la Academie în luna Martie, anul acesta, susţine că oraşul *Cavarna* ar fi acelaş cu oraşul *Carbona*, din sec. XIII—XV, identificat de Jirecek cu Dionysopolis.

[3]) Kalinka, *op. cit.* pag. 196, C. Skorpil, *Arch. epig. Mitt.* XVII, 207 Jirecek, *Arch.epig. Mitt.* X. 186.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

TIRIZIS-CALIACRA

Promuntoriul Caliacra prin poziţiunea sa este de aşa natură că nu puteà să nu fie întrebuinţat ca un fort de apărare al coastei Pontului Euxin. De aceea din cele mai vechi timpuri găsim, la Capul Caliacra, un castel bine fortificat.

In antichitate promuntoriul se numeà *Tirizis* şi numele său, după toate probabilităţile, este de origine tracă [1]).

Cea mai veche amintire despre Tirizis o avem dela începutul secolului al II-a după Christ la geograful grec Arrian [2]), care şi el, desigur, a luat notiţa sa dela vr'un alt geograf sau istoric mai vechiu.

Ἀπὸ δὲ Καρῶν λιμένος εἰς Τετρισιάδα στάδιοι εἴκοσι καὶ ἑκατόν. Ἐνθένδε εἰς Βίζον, χῶρον ἔρημον, στάδιοι ἑξήκοντα.

Adecă : *Dela portul Carilor până la Tetrisias sunt o sută douăzeci de stadii. De aci până la Bizon, ţara deşeartă, sunt şaşezeci de stadii.*

A doua amintire despre promuntoriul Tirizis o avem într'un scriitor anonym care a împrumutat notiţa sa, fie din Arrian, fie din Scymnus din Chios. Iată această notiţă din Anonymus *Peripli Ponti Euxini* [3]).

---

[1]) Locuitorii ţinutului de prinprejur se numeau *Terizoi* şi erau Daco-Geţi. Terizii adorau în special pe zeul Zamolxes şi în caz de primejdie se retrăgeau pe promuntoriul Tirizis.

[2]) Arriani, *Periplus Ponti Euxini,* 35.

[3]) Anonymi, *Periplus Ponti Euxini,* 75 şi 76.

www.dacoromanica.ro

Ἀπὸ δὲ Καρῶν λιμένος εἰς Τετρισιάδα ἤτοι Τίριζαν ἄκραν λεγομένην, ἔχουσαν καὶ ὕφορμον τοῖς ἀφ' ἑσπέρας ἀνέμοις, νῦν δὲ λεγομένην Ἄκραν στάδιοι ρκ', μίλια ις'. Ἀπὸ δὲ Τετρισιάδος ἤτοι Ἄκρας εἰς Βυζώνην πολίχνιον, ἐν ᾧ σάλος, στάδιοι ξ', μίλια η'.

Adecă : *Dela portul Carilor până la Tetrisias sau vârful Tiriza, care oferă un adăpost sigur contra vânturilor dela apus și care acum se numește Acra, sunt 120 stadii, 16 mile. Dela Tetrisias sau Acra până la orășelul Bizone, unde este marea, sunt 60 stadii și 8 mile.*

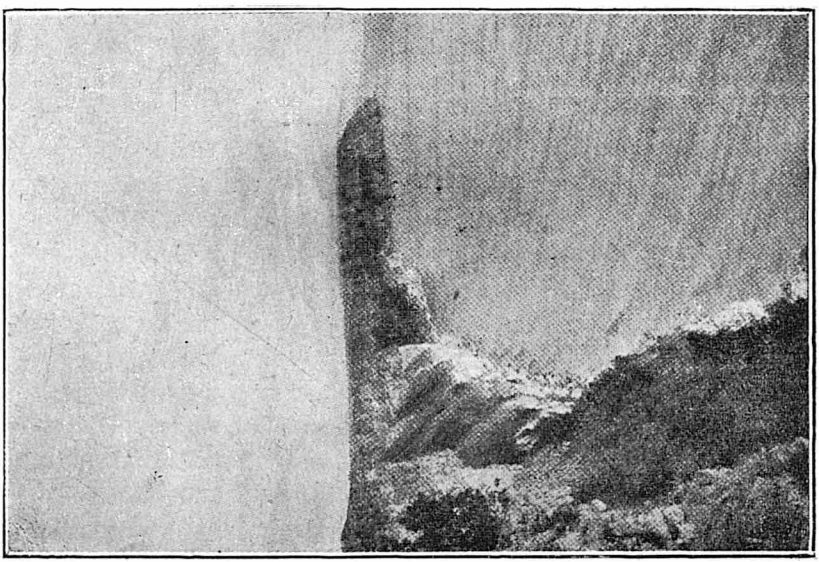

Fig. 7. — *Capul Caliacra*

A treia informațiune despre orașul Tirizis ne-o dă Strabo, geograf grec din primele decenii ale erei creștine. El ne spune :

Ἡ Τίριξις ἄκρα, χωρίον ἔρυμνον, ᾧ ποτε καὶ Λυσίμαχος ἐχρήσατο γαζοφυλακίῳ, adecă : *Tirizis acra (promuntoriul Tirizis), țară deșartă, de care se folosi odinioară și Lysimach pentru*

www.dacoromanica.ro

păstrarea tesaurelor sale[1]). Se ştie că Lysimach, urmaş al lui Alexandru cel Mare, obţinù ca moştenire Thracia şi, ca rege al acestei ţări, pornì cu războiu în potriva lui Dromichete, regele Geţilor. Intr'una din aceste expediţiuni îşi asigură Lysimach tesaurele sale la Tirizis-Acra.

In mai toate geografiile antice găsim însemnată sau amintită localitatea Tirizis. Se înţelege că nu toţi autorii ne redau exact aceeaş formă a numelui. Astfel geograful Ptolemaeus[2]) ne vorbeşte despre Τίριστις (Τιριστρίς, Τιριστρή, Τιριστρία) ἄκρα, iar în Tabula Peutingeriană e notat oraşul Trissa, 24 mile (192 stadii) dela Callatis (Mangalia) şi 12 mile dela Bizone (Cavarna).

Geograful Ravennas[3]) ne-o dă sub forma de *Tirissa* şi supt forma de *Turisia*. El însă face confuzie când, amintindu-ne despre această localitate a noastră, îi dă două numiri, în primul pasagiu, înşirându-ne Dionysopolis, Bizoi, Timum, Tirissa, Callatis şi în al doilea pasagiu, înşirându-ne Turisia, Bycoris, Timo, Dionysopolis. Localitatea *Timum* şi *Timo* este desigur aceeaş cu Tirizis. De altfel nu este singură această confuzie, pe care o face geograful Ravennas, care desigur n'a putut să controleze toate localităţile de care ne vorbeşte.

In *Itinerarium Antonini* nu găsim, ce e drept, amintit promuntoriul Tirizis, dar găsim indicată localitatea *Timogittia*, între Callatis şi Dionysopolis, dela prima la o distanţă de 24 mile[4]). Fără îndoială Timogittia este una şi aceeaş localitate cu Timum sau Timo din geograful Ravennas şi cu Tirissa sau Turisia, cu a căreia distanţă dela Dionysopolis coincide.

In cărticica lui Hierocles[5]) găsim în loc de Τίριστις ἄκρα numai simpla vorbă de Ἄκρα τῆς Σκυθίας, care după toate probabilităţile este tot Tiristis Acra.

[1]) Strabo, *Geogr.* pag. 319.
[2]) Ptolemaeus, III, 10.
[3]) Georg. Ravennas, IV, 6, V, 11.
[4]) *Itinerarium Antonini*, pag. 228.
[5]) Hierocles *Synecdemus* pag. 288.

www.dacoromanica.ro

Dintre scriitorii romani din primele două secole de după Christ ne aminteşte de Tirizis numai geograful Mela [1]). Acesta ne spune :

In litoribus Histro est proxima Histropolis, deinde Milesiis deducta Callatis, tum Tomoe et portus Caria et Tiristis promuntorium, quod praetervectos alter Ponti angulus accipit, adversus Phasiaco et nisi amplior foret similis.

Adecă : Pe ţărmii Istrului oraşul cel mai apropiat este Histropolis, apoi Callatis, colonie din Milet, apoi Tomoi şi portul Caria şi promuntoriul Tiristis ; trecând de acesta călătorii dau de un al doilea golf, în faţa golfului dela Phasis, asemenea cu acesta, decât că e ceva mai mare.

Cu timpul numele tracic de Tirizis dispare şi promuntoriul este designat numai prin numirea de *Acra*. Sub această numire îl cunosc şi scriitorii bizantini.

In timpul împăratului Anastasius ridicându-se cu armate dobrogene împotriva Bizantinilor Vitalianus, probabil român din partea locului, dela Zaldapa, a avut ca punct de sprijin localitatea Acra. Impotriva acestui Vitalianus împăratul trimise pe generalul său Hypatius, comandantul armatelor din Thracia. Acesta însă fiind prins prin trădare a căzut în mâinile lui Vitalianus, care l-a pus în lanţuri şi l-a dus *apud Acres castellum,* cum ne spune istoricul Marcellinus Comes [2]). Impăratul fu silit să dea lui Vitalianus o mare sumă de bani ca să-şi poată răscumpără pe generalul său Hypatius. Nu-i vorba că şi urmaşul lui Hypatius, generalul Cyrillus, a fost de asemenea prins de Vitalianus şi omorît. Numai după ce împăratul a trimis împotriva lui Vitalianus pe generalul său Marinus, cu o armată pe uscat şi una pe apă, întrebuinţând în corabiile sale materii inflamabile, născocite de filosoful grec din Athena Proclus, al căruia sfat l-a cerut împăratul, a putut fi redus la tăcere şeful rebelilor. Curând după aceasta Vitalianus moare la Anchialos [3]).

[1]) Pomponius Mela, *Chorographia II,* 2.
[2]) Marcelinus Comes, *Chron; Fragm. hist. Graec.* V, pag. 33.
[3]) Ioannis Malalae, *Chronographia L,* 16, pag. 402, ed. Niebuhr.

www.dacoromanica.ro

Istoricul grec Joannes Antiochenus, care ne vorbeşte despre acelaş eveniment, ne spune că *Acres castellum* era fortăreaţa principală a şefului rebelilor, a lui Vitalianus din Scythia.

In evul mediu promuntoriul Tirizis îşi primì un nou epitet. Poziţia lui frumoasă, proeminentă în mare şi oferind avantagii corăbiilor cari, scăpând de valurile neospitaliere ale Pontului Euxin, se adăposteau în sânul dela Acra, făcù ca acest cap de pământ să primească epitetul de «frumosul» καλὴ ἄκρα.

De atuncea încoace Tirizis s'a numit *Calliacra, Galiacra, Chaliacra, Callacrium,* etc., şi a fost socotită ca o cetate de

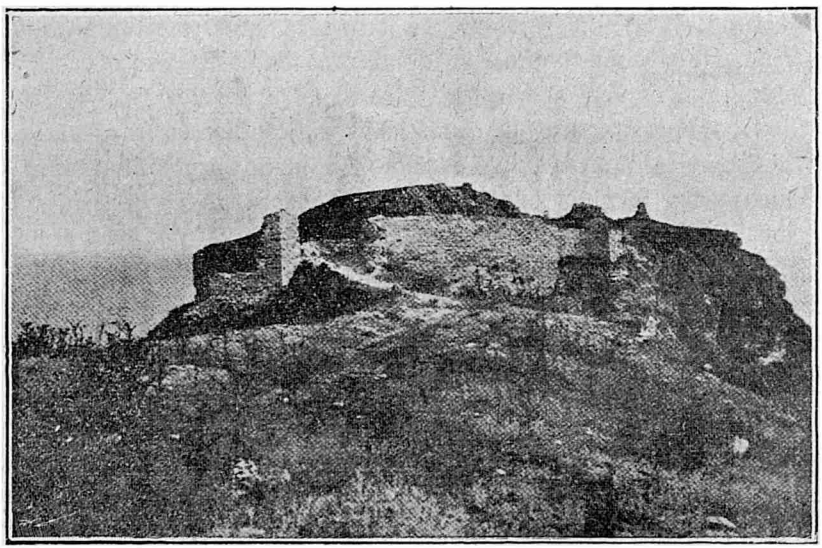

Fig. 8. — Caliacra, *Zidurile vechei cetăţi*

frunte a acestei regiuni dobrogene.

In anul 1366, Calliacra a fost cucerită pentru foarte scurtă vreme de Amedeus din Savoia, în expediţiunea ce acesta a purtat cu Bizantinii împotriva Bulgarilor.

www.dacoromanica.ro

Istoricul grec Chalcocondylas[1]) vorbind despre războaele ce a purtat regele Vladislav, pornind cu armatele sale din Ardeal şi ajungând până la ţărmul Mării Negre, numeşte Caliacra ca cetate a dinastului Dobrotici. In această nenorocită expediţiune, care s'a terminat cu dezastrul regelui Vla-

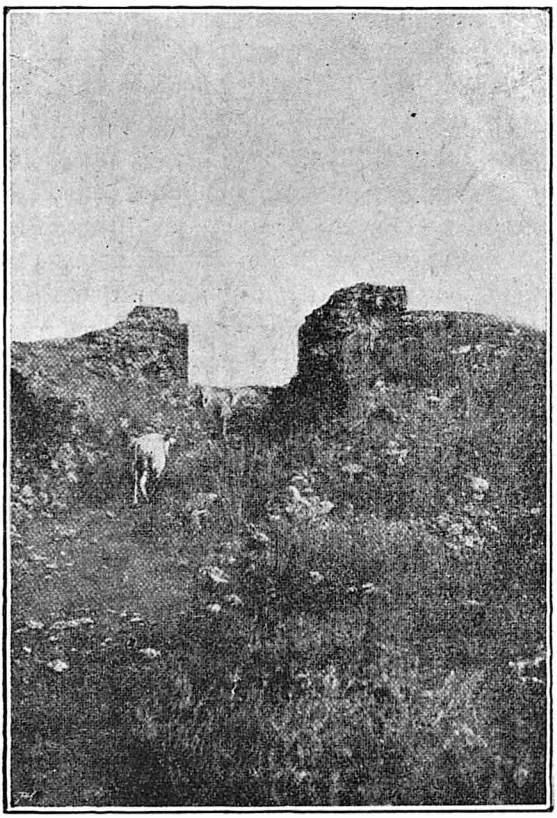

Fig. 9.— *Poartă în zidul din afară dela Caliacra*

dislav la Varna, în anul 1444, Calliacra a fost cucerită în urma unui asalt al trupelor panonice. Cetatea a fost ocupată, dărâmată şi jefuită, iar locuitorii ei au fost duşi în robie.

[1]) Laonici Chalcocondylae, *De rebus Turcicis VI,* pag. 326.

www.dacoromanica.ro

Caliacra a fost o cetate bine întărită. Ruinele ce se văd în toate părțile dovedesc că ea a fost citadela cea mai puternică din întreaga regiune maritimă. Două rânduri de șanțuri, un zid gros și turnuri de piatră serveau ca mijloace de apărare împotriva dușmanilor cari ar fi atacat cetatea pe urcat.

Pe vârful acestui cap de pământ se văd și acum vr'o 20 de peșteri, locașuri ale miticului Polyphem, iar astăzi loc de retragere pentru oi și pentru vite cornute, în caz de vreme rea. In acelaș timp, vârful Caliacra serveà din când în când și ca loc de refugiu pentru populațiunea atacată de dușmani. Astfel în 1877 locuitorii din Cavarna, din Șabla, din Ghiaur-Suiuciuk, etc., s'au retras aci dinaintea hordelor de Cerchezi cari veniseră din ținuturile caucaziene. La extremitatea promuntorului se găsește și astăzi întrebuințat un far.

Intr'un colț de zid se află, după legenda Turcilor, mormântul unui Hadzi-Baba, iar după legenda creștină, mormântul Sfântului Nicolae. Din ultima cameră se deschide spre mare o fereastră arcată, numită pe turcește *Kyrk-Kyzi-Kapasu*, poarta celor 40 de fecioare cari, după tradițiunea turcă, s'ar fi aruncat de pe fereastră în mare, ca să nu cază în mâna dușmanilor, cari împresuraseră odinioară cetatea.

După isvoarele turcești mai vechi ar fi fost aci la Caliacra o vamă, numită vama *Kilagra*. In secolul al XVII, după descrierea lui Evlia Effendi, erà aci un castel cu o mănăstire de derviși și unul din cele șapte morminte ale marelui sfânt mahomedan *Sary- Saltukede*. Acesta, după tradițiunea turcă, ar fi scăpat două fete de împărat din închisoarea unui bălaur cu șapte capete.

Din cauza războaielor dintre Ruși și Turci populațiunea din Caliacra, în mare parte formată din Găgăuți, a mers spre peire. Pământul, în afară de aceasta, nu era roditor, iar lipsa unui bun debarcader, imposibilitatea de a se face un port bun, și lipsa de apă buna de băut a contribuit ca orașul Caliacra să decadă și să nu se mai poată ridică

www.dacoromanica.ro

în decursul vremurilor. Țărmul Mării are aci o înălțime care se ridică la aproape 100 de metri.

Caliacra s'a numit de Turci Gulgrad, cap Gelare sau Celigra-Burun.

Antichitățile orașului Greco-Roman au fost furate. Generalul rus (amiral) Greigh a văzut la 1829 la Caliacra două bucăți de marmoră, o monedă de argint a împăratului Hadrian, *Restitutori Hispaniae*, și două monede necunoscute, de aramă, purtând pe ele caractere grecești.

www.dacoromanica.ro

IMPREJURIMILE CALIACREI

Intre localităţile de pe coasta Pontului Euxin, dela Callatis-Mangalia până la Tirizis-Caliacra, găsim amintit în isvoarele geografice vechi *Portus Carum.*

Geograful Arian ne spune :

Ἐνθένδε (Κάλλατις) ἐς Καρῶν λιμένα ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν· καὶ ἡ γῆ ἐν κύκλῳ τοῦ λιμένος Καρία κληΐζεται.

Adecă : *Dela Callatis până la portul Carilor 180 de stadii; şi chiar regiunea dimprejurul portului acesta se chiamă Caria* [1]).

Informaţiunea lui Arrian ne-o confirmă şi Anonymus care, luând datele lui Arrian, ne spune :

Ἀπὸ δὲ Καλλάτιδος εἰς Καρῶν λιμένα στάδιοι ρπ', μίλια κδ'. Καὶ ἡ γῆ ἐν κύκλῳ τοῦ λιμένος Καρία κληΐζεται. Νῦν δὲ αἱ Καρίαι λέγονται Καρέα.

Adecă : *Dela Callatis până la portul Carilor 180 stadii, mile 24. Chiar regiunea care se găseşte împrejurul portului se numeşte Caria. Acuma însă Caria se numeşte Carea* [2])

Multe cunoştinţe istorice despre acest port nu avem. Se ştie numai că regele Antiochus, fratele lui Callinicus, purtând războiu cu Attalus, regele Pergamului, a fugit în Thracia şi că, după lupta ce s'a dat în Caria, a murit : *„Attalum in Thraciam usque fugiens, post pugnam in Caria patratam, vita excessit* [3]).

---

[1]) Arriani, *Periplus Ponti Euxini*, 35.

[2]) Anonymi, *Periplus Ponti Euxini*, 75.

[3]) Porphyrii Tyrii, *Fragmenta*, 6.10; *Fragm. hist. Graec. III* p. 710 ; cf. Steph. Byz.: Καρὸς κῆποι χωρίον Θράκης.

www.dacoromanica.ro

Localitatea *Carum portus* nu s'a putut identifică până astăzi. Probabil însă că ea este una cu *Şabla*, numită şi Gulgrad sau ceva mai spre sud de această localitate.

Despre *Caria* ne vorbeşte şi geograful roman Pomponius Mela. După indicaţiile acestui scriitor, Caria se găseà între Tomi şi Tiristis: *In litoribus Istro proxima est Istropolis; deinde a Milesiis deducta Callatis, tum Tomoe et portus Caria et Tiristis promuntorium* [1]).

Ceeace este sigur este faptul că la Şabla a fost o colonie greco-romană, care a lăsat urme despre existenţa sa. Deşi nu s'a făcut explorări şi săpături în această localitate, totuş s'a descoperit aci două monumente din epoca greco-romană.

Primul este o inscripţiune, în dialectul doric, de prin secolul al V—IV a. Chr. Cuprinsul inscripţiei nu-l cunoaştem. Ştim numai că e vorba de un nume de femee [2]).

. . . . ος
. . . είου γυνᾶ

A doua inscripţie s'a găsit pe o coloană de marmoră, azi în muzeul din Sofia, de cuprinsul următor [3]):

Βαγατοὺρ Βαγαΐνοῦ
Λοράκηα ἦν δμοῦ νγ'
Κασίδηα με'

Numele de *Bagatur Bagainu* este un nume cu totul barbar şi pare apropiat de ungurescul bator, bagh, însemnând «viteaz»; lorica şi cassides sunt arme romane.

Tot în apropiere de Caliacra, cam la o egală distanţă de acest promuntoriu şi de Cavarna se găseşte localitatea *Ghiaur-Sujutciuc*, unde C. Skorpil a descoperit următoarea inscripţiune cu caractere greceşti:

[1]) Mela, *op. cit. II.* 2.
[2]) Kalinka, *op. cit.* pag. 203.
[3]) Kalinka, *op. cit.* pag. 75, K. Skorpil. *Arch. epigr. Mitt. XVII,* 208 n. 98.

www.dacoromanica.ro

Θεῷ Διονύσῳ Αὐρηλήου Οὐαλερίου Τερτιανοῦ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἰδίων πάντων.

Adecă: *Zeului Dionysos, Monumentul lui Aurelius Valerius Tertianus pentru sine şi pentru toţi ai săi* [1]).

Tot în apropiere de ţărmul Pontului Euxin s'a descoperit la *Jali-Uciorman* o inscripţie, păstrată multă vreme în şcoala din sat, în care se puteà citì în greceşte [2]):

ΑΤΟΥΚΥ ΑΝΕΙΚΗΟΡΟΣ, iar în ultimul şir Καλλατιανῶν.

Ceva mai la Nord de Şabla şi mai în interiorul ţării, 12 klm. dela mare, s'a descoperit la satul *Calaicidere* o inscripţie grecească fragmentată [3]), pe care se poate citì numai

. . . . . .
. . . αν Λ . . .
. . . ρεα . . .

Tot aci s'a găsit şi o piatră de hotar [4]), purtând literile FTERRCALL, adecă *Fines territorii Callatidis.*

Ceva mai la Nord de Calaicidere [5]), la satul de azi *Sari-Muza*, nu prea departe de vechea graniţă românească, s'a descoperit, la învăţătorul din comună, un vechiu *dolium*, un vas de pământ, pe care se pot citì următoarele litere greceşti : ΨΔΓΠ = 67 ?

---

[1]) Jirecek, *Arch. epigr. Mitt. X.* 129.
[2]) Jirecek, *op. cit.* pag. 250.
[3]) Kalinka, *op. cit.* pag. 337.
[4]) C. I. L. 7587.
[5]) Jirecek, *op. cit.* pag. 251.

www.dacoromanica.ro

DUROSTORUM-SILISTRA [1])

Pe lângă cele nouăsprezece monumente antice, studiate în *Monografia noastră asupra cetății Drâstorul-Silistra*, mai avem să mai adăugăm aci încă o serie de monumente cari, împreună cu altele pe cari nu le cunoaștem, sunt o probă de intensa viață romană în orașul nostru din dreapta Dunării. [2]).

Ele sunt următoarele :

1. O lespede de piatră, găsită la Durostorum, azi la muzeul din Sofia, având inscripția :

Scutum spatam pug-
ellares argenit —
o tectas Imperatore domino nostro
Alexandro Augusto et Marcello
consulibus

[1]) Deși documentele noastre vechi au prefăcut pe Durostorum-Dristra în Dârstor, totuș noi am preferat numele de Drâstor celui de Dârstor din două motive. Intâiu, fiindcă întâlnim foarte des forma de Drâstor și al doilea fiindcă am voit să se știe că Drâstorul nostru nu-și are numele dela *dârste*, vorbă slavică, care însemnează piuă, de unde numele de sat Dârste, ci dela Dristra, Dester, dela care s'a format și turcescul Silistra.

[2]) In zilele trecute am văzut în curtea unui bulgar din Silistra, strada General Hârjeu No. 46, o piatră așezată în pavagiul curții și pe care am putut citi, de la distanță, cuvintele ....*vivis*.... *posuerunt*.—Intr'altă parte, într'o curte vis-à-vis de cazarmă, am văzut o stelă funerară, inscripția căreia erà cu totul ștearsă.—Monumente de acestea trebue să fie nenumărate și ar fi de dorit să se ia măsuri grabnice spre a fi scăpate de la o ruină ireparabilă.

www.dacoromanica.ro

Cărei zeități și de cine va fi fost dedicat acest monument, nu putem ști ; el datează însă din anul 226 d. Chr. [1])

2. Fragment dintr'un monument funerar, găsit la Durostorum, azi în Muzeul din Sofia, având inscripția grecească :

νε
εὺς δ καὶ
Διοδότος
ζήσας ἔτη
χαῖρε παρο-
δεῖτα.

Adecă... *și Diodotos în vârstă de ani... călătoriule salutare*[2]).

3. Altar funerar de piatră, găsit într'un zid vechiu dela Silistra, azi în muzeul din Sofia, având inscripția :

Ποπλίω Φλαυίω
Ῥεσπεκτι-
ανῶ Σαβεί-
νω ζήσαν-
τι ἔτη λ'
ἡμέραν α' Ῥεσπεκτι-
ανὸς Θρέπτος
δ πατήρ.

Adecă : *Lui Publius Flavius Respectianus Savinus în vârstă de ani 30 și o zi îi ridică acest monument tatăl său Respectianus* [3]).

4. Monument funerar, găsit la Durostorum, astăzi în muzeul din Sofia, având inscripția :

Dis Manibus
Aeliae Avi-
liae quae

[1]) C. I. L. III. 14433. Kalinka, *op. cit.* pag. 191.
[2]) Kalinka, *op. cit.* pag. 249.
[3]) Kalinka, *op. cit.* pag. 252.

www.dacoromanica.ro

vixit an-
nis XXXV
Iulius Juli -
annus centurio legio-
nis
fieri ius-
sit.

Monumentul acesta este format din cinci fragmente ale unei lespede [1]).

5. Altar funerar de piatră, descoperit în zidurile vechiului castel şi adus în urmă în fostul Paedagogium bulgar, azi în muzeul din Sofia, cu inscripţia [2]) :

Dis Manibus
Valdio
Gati qui
vixit annis
L X X et
Marinae
Demetriae
. . . . . .

Inscripţiunea este necompletă şi nu ştim de cine este dedicată.

6) Fragment dintr'o lespede de piatră, găsită la Durostorum şi păstrată în urmă în fostul Paedagogium bulgar, azi în muzeul din Sofia, cu inscripţia [3]) :

.....et
.....me
Crispina
mater filiis piissimis

[1]) C. I. L. III. 14213[2], Kalinka *op. cit.* pag. 294.
[2]) C. I. L. III. 14434. Kalinka, *op. cit.* pag. 298.
[3]) Kalinka, *op. cit.* pag. 306.

www.dacoromanica.ro

Inscripţiunea, precum se vede, este rău conservată şi necompletă.

7. Fragment dintr'o lespede de piatră, găsită la Durostorum şi păstrată în urmă în muzeul fostului Paedagogium bulgar, azi în muzeul din Sofia, având inscripţia [1]):

. . . . . .
legionis XI
Claudiae
vivo suo sib-
i posuit et
suis;
vixit annis LXX men-
sibus ?
hic simul est con-
ditus.

Nu putem şti nici cine a ridicat acest monument funerar, nici pentru cine a fost ridicat.

8. Fragment dintr'un monument funerar, găsit la Durostorum, azi într'o grădină particulară, şi purtând inscripţia [2]):

. . . . . .
Vixit annos
XXXXIIII
Marcus Ve . . .
centurio legionis... et
Gaius Go . . .
pientissimi fili
faciendum curaverunt

9. Fragment dintr'un monument funerar, găsit la Durostorum, azi în muzeul din Sofia, având inscripţia [3]):

[1]) C. I. L. III. 14436. Kalinka, *op. cit.* pag. 326.
[2]) C. I. L. 14435. Kalinka, *op. cit.* pag. 326.
[3]) Kalinka, *op. ist.* pag. 331.

www.dacoromanica.ro

.... nesi-
us? sibi et
.... ae Pri-
mae conjugi.

10. Țiglă găsită la Durostorum, azi în muzeul din Sofia, având inscripția [1]) :

Legio XI Claudia felix Candidianae

Se știe că această *Candidiana* este un castrum în Moesia inferioară, la nord și nordest de Turtucaia. Castelul roman se identifică cu Rahova-sat de lângă Dunăre, localitate în noul teritoriu românesc.

11. Țiglă găsită la Durostorum, azi în muzeul dela Sofia, având inscripția [2]) :

Legio XI Claudia felix Tramariscae

Se știe că la *Tramarisca,* Turtucaia, se găsea o garni-

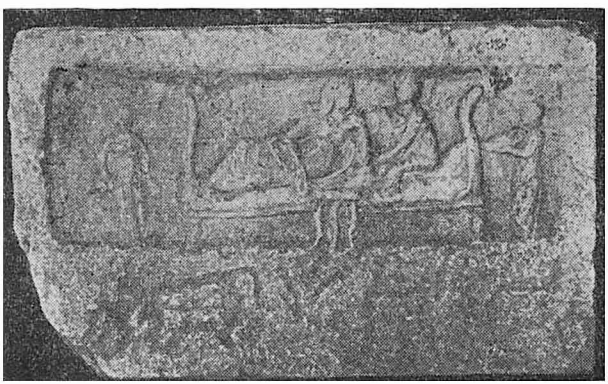

Fig. 10. — Silistra, *Ospăț funerar*

zoană compusă dintr'o infanterie ușoară și din două cohorte din legiunea XI Claudia, care staționà la Drâstor.

12. Sarcofag de marmoră albă având sculptat pe un câmp

[2]) C. I. L. III 12.526 ; Kalinka, *op. cit.* pag. 342.
[1]) C. I. L. III. 12527, Kalinka, *op. cit.* pag. 341.

www.dacoromanica.ro

adâncat un ospăţ funebru. Un bărbat şi o femeie, îmbrăcaţi în chiton, stând răzimaţi pe o perină şi având în dreapta şi în stânga două servitoare [1]). Monumentul acesta se găseşte în muzeul din Sofia.

13. Relief reprezentând un ospăţ funebru, găsit la Durostorum şi păstrat în sala de gimnastică a fostului Paedagogium bulgar din localitate, azi în muzeul din Sofia [2]).

Fig. 11. — Silistra, *Ospăţ funerar*

In câmpul adâncat este relieful unei femei care îşi alăptează copilul, la dreapta, ca şi la stânga, se disting figurile a două femei.

14. Sarcofag de piatră, reprodus în fotografie şi în monografia Drâstorului [3]), astăzi în piaţa din localitate. In ambele părţi ale câmpului adâncat, unde avea să fie inscripţiunea, se pot vedeà câte un copil desbrăcat, având o mână pe *ansa* câmpului şi cu alta ţinând câte o ramură de palmier [4]).

Monumentul este bine conservat şi inscripţiunea, care lipseşte, probabil a fost distrusă.

Aceste monumente, ca şi cele reproduse de noi în mono-

[1]) Kalinka, *op. cit.* pag. 218.
[2]) Kalinka, *op. cit.* pag. 220.
[3]) *Monografia cetăţii Drâstorul-Silistra* pag. 192.
[4]) Kalinka, *op. cit.* pag. 279.

www.dacoromanica.ro

grafia Drâstorului, ne arată cât de intensă a fost viața romană în vechiul nostru oraș dunărean.

Urmele unei cetăți romane se găsesc, după cum mi-a co-

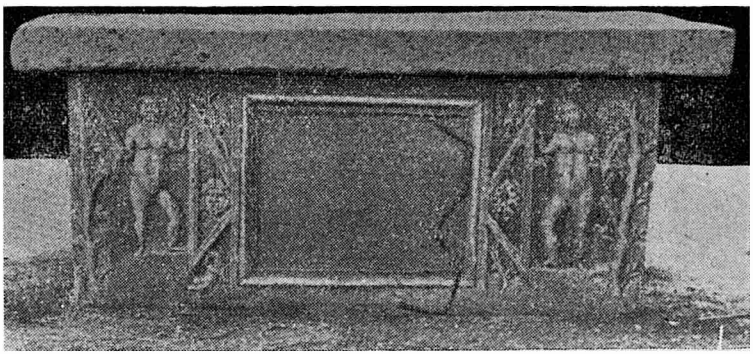

Fig. 12.— Silistra, *Sarcofag antic*

municat d. Bachnief, profesor la Silistra, și în localitatea *Caraomur*. Cercetări însă n'a făcut nimeni până acum. Nu departe de Silistra se găsește *Cuciuc-Cainargi*, sat faimos pentru pacea dintre Ruși și Turci, din anul 1874.

In spre sudest de Silistra în localitatea numită *Cociular* s'a descoperit un bloc de piatră de mormânt, pe care se poate vedeà un frumos relief reprezentând un călăreț îmbrăcat într'o chlamidă fâlfăitoare și având îndărătul său un Eros colosal într'aripat și ținând în mână o faclă [1]).

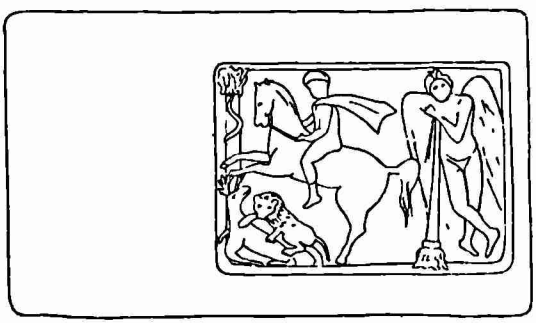

Fig. 13 — Cociular, *Monument funerar*

1) Kalinka, *op. cit.* pag. 232.

www.dacoromanica.ro

TRANSMARISCA - TURTUCAIA

Cá mai toate oraşele din antichitate, tot astfel şi oraşul Transmarisca, Turtucaia de azi, şi-a luat numele după situaţiunea sa topografică. Fundată în faţa râului Mariscus, Argeşul nostru, tocmai în locul unde acest râu îşi varsă a-

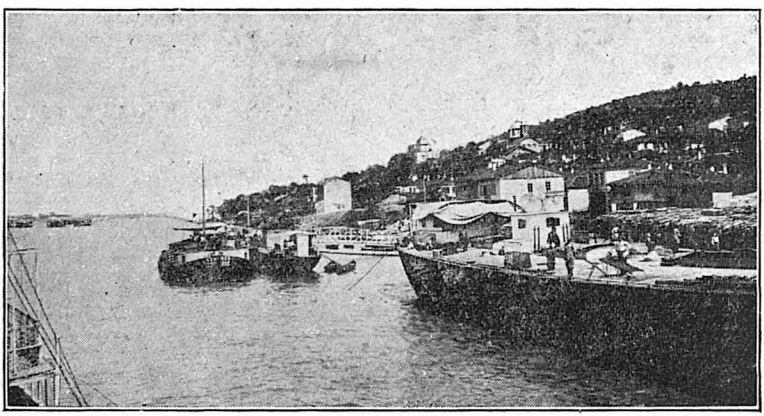

Fig. 14. — Turtucaia, *vederea generală*

pele în Dunăre, Transmarisca s'a numit după cum se poate deduce din etimologia cuvântului şi după cum a observat-o cel dintâiu istoricul Mannert, după poziţia sa geografică, *Trans-Mariscus*, Peste Argeş.

Cam în faţa Turtucaiei, Tutrocan, cum îi zic Bulgarii, pe malul stâng al Dunării, în apropiere de Olteniţa, cam în vatra satului de azi Spanţov, s'a fundat, în acelaş timp, ca un

www.dacoromanica.ro

cap de pod, oraşul *Daphne*, numit *Daphne Constantiana*[1]), ajuns în urmă celebru pentru episcopia creştină ce s'a creiat aci. Daphne, împreună cu Transmarisca de pe malul drept al Dunării, aveau să fie cea mai puternică straje împotriva barbarilor cari căutau să treacă peste marele fluviu.

Nu putem şti cu preciziune data fundării oraşului Turtucaia. Inainte de anul 293 d. Chr. el nu este amintit nici de scriitori, nici de monumentele ce avem din antichitate. Din timpul împăratului Diocleţian însă avem o inscripţie, găsită la Transmarisca, din care rezultă că oraşul nostru a fost fundat de unul din cei patru domnitori, tetrarchi, cari au stăpânit şi condus imperiul roman în aceste vremuri: Diocleţian, Maximian, Constantiu şi Galeriu.

Iată această importantă inscripţie:

Imperatores Caesares Gaius Aurelius Valerius Diocletianus et Marcus Aurelius Valerius Maximianus pii, felices, invicti augusti et Flavius Valerius Constantius et Galerius Valerius Maximianus nobiles Caesares Germanici maximi quintum, Sarmatici maximi quartum, Persici maximi iterum, Britannici maximi, post debellatas hostium gentes confirmata orbi suo tranquilitate in aeternum constituere *praesidiu*[2])...

Adecă: Impăraţii Caesari Gaius Aurelius Valerius Diocletianus şi Marcus Aurelius Valerius Maximianus, cei pioşi, fericiţi, neînvinşi, augusti şi Flavius Valerius Constantius şi Galerius Valerius Maximianus, prea nobili Caesari, cei mai mari învingători ai Germanilor pentru a cincea oară, ai Şarmaţilor pentru a patra oară, ai Perşilor pentru a doua oară, ai Britanilor, după ce învinseră desăvârşit neamurile vrăşmaşilor, întărind liniştea împărăţiei lor zidiră fortăreaţa *Transmariscei*.

Această inscripţiune a fost găsită la Turtucaia, pe malul Dunării, lângă o fântână, şi a fost adusă în Ţara Românească la anul 1827 de generalul Mavros, la vila sa dela Moara

[1]) Vezi şi interesantele amănunte ale archiepiscopului R. Netzhammer în cartea sa *Aus Rumänien, II.* 211 şi urm.

[2]) C. I. L. III *Sup. II.* 6151.

www.dacoromanica.ro

Domnească. Pe drum a dispărut partea de jos a inscripției. Astăzi se găsește în Muzeul din București.

După mărturia ce ne dă această inscripțiune, Transmarisca pare a fi fost fundată de unul din cei patru domnitori ai imperiului roman și mai probabil de Galerius, care, e dac de origine, și care, la Dunăre, ținea pept cu oștile sale dușmanilor năvălitori.

Mărturia inscripției noastre însă este contrazisă de un pasagiu din Procopius,[1]) scriitor din secolul al VI, care ne spune clar că orașul Transmarisca a fost zidit de împăratul Constantin cel Mare :

Sequitur arx Transmarisca, cui in opposita continente respondet Daphne, castellum olim a Constantino Aug. haud perfunctiorie conditum; cum e re esse existimaret, ut ibi utraque fluminis ripa praesio teneretur. Progrediente tempore Barbari id funditus delevere: Iustinianus Aug. reaedificavit a jundamento. Post Transmariscam arcibus Altenae et Candidianae ab hostibus dudum excisis, prout opus erat, prospexit.

Adecă : Urmează fortăreața Transmarisca, căreia, pe malul opus, îi răspunde Daphne—Spanțov—un castel fundat odinioară de împăratul Constantin, nu fără temeinicie ; a socotit el că e necesar să fie aci o garnizoană pe ambele maluri ale fluviului. Cu vremea Barbarii au distrus Transmarisca cu totul. Împăratul Justinian a rezidit-o din temelie. După Transmarisca, fortărețele Altena, (—Oltina spre Rasova—) și Candidiana (Dolni—Rahova, din noul teritoriu—)fiind distruse de mult de dușmani, a îngrijit ca.....

Din acest pasagiu al lui Procopius rezultă că Transmarisca a fost fundată de împăratul Constantin cel Mare, deci numai între anii 306—337, iar nu mai înainte și că ea, fiind distrusă de Barbarii cari, nemulțumindu-se cu Dacia părăsită în prada lor, căutau să treacă și în regiunile de peste

[1]) Procopius, *De aedificiis* IV. 7.

www.dacoromanica.ro

Dunăre, a fost reclădită din temelie, *a fundamento*, de împăratul Justinian.

Fie că a fost fundată de unul dintre tetrarchi, fie că a fost fundată de împăratul Constantin, Transmarisca a fost o cetate puternică pe malul Dunării şi amintită de mai toate operile geografice ale epocelor următoare. Astfel existenţa oraşului Transmarisca ne este atestată de *Itinerarium Antonini*[1]), de Ptolemaeus [2]), de *Tabula Peutingeriana* [3]), de *Notitia Imperii* [4]), de geograful Ravennat [5]), de Procopius [6]), etc.

Chiar de la începutul existenţei sale, oraşul Transmarisca a fost staţiune militară puternică. El erà apărat de o garnizoană de infanterie uşoară şi de două cohorte—vr'o mie de soldaţi,—din legiunea XI Claudia, care, precum se ştie, îşi aveà lagărul la Durostorum-Silistra.

La Silistra s'a descoperit o ţiglă a legiunii XI Claudia având indicaţiunea castelului de la Transmarisca. Ea se găseşte azi în muzeul din Sofia şi are cuprinsul următor [7]):

Fig. 15. — Silistra, *Facsimilul unei inscripţii*

Legio XI Claudia felix Tramariscae.

Asupra istoricului vechiu al oraşului Transmarisca ştim foarte puţine lucruri. De sigur va fi împărtăşit şi acest oraş aceeaş soarte pe care au avut-o toate celelalte oraşe din Dobrogea antică. De semnalat este totuş faptul că în timpurile vechi la Turtucaia a fost o episcopie creştină. Constantin Porphyrogenitul[8]) ne spune «*In eadem eparchia, sci-*

[1]) *Intin. Ant.* pag. 223.
[2]). Ptol. III. 10. 11.
[3]). *Tab. Peut.* : Trasmarisca.
[4]). *Not. Imp. Or.* pag. 102. 103.
[5]). Geog. Rav. IV. 7 : *Stamarisca.*
[6]). Procop. *op. cit.* IV. 7. pag. 292 : Τραμακαρίσκα, Τρασμαρικὰ
[7]). C, I. L. III. 12526. Kalinka, *op. cit.* pag. 342.
[8]). Const. Porph. *De cerimoniis aulae Byzantinae* II. 54.

www.dacoromanica.ro

licet Haemimontis, habet metropolis Marcianopolis sub se urbes aut episcopos quinque, Rhodostoli, Tramariscorum Novorum, Zecedeporum, Scariae. Cât va fi ţinut episcopia dela Transmarisca nu putem şti.

Până în epoca lui Mihaiu Viteazul nu mai avem nici o cunoştinţă despre oraşul Tutocaio, prefăcut acum în oraş turcesc. In anul 1594, primăvara, Turtucaia a fost arsă şi în parte dărămată de oştile româneşti. In anul următor, Românii pun din nou mâna pe Turtucaia şi o distrug.

La anul 1773 Ruşii bat la Turtucaia armata Seraschierului Feizulach-Paşa. Mai târziu generalul rus Şuvarof trece Dunărea la Turtucaia şi deşi aveà numai o mână de oameni, totuş pune pe fugă armata numeroasă a Turcilor.

In 1810, la începutul războiului Ruso-Turc, generalul Kamenscki atacă cetatea bine întărită de la Turtucaia şi o distruge împreună cu toate forturile turceşti de pe Dunăre. De atunci forturile de la Turtucaia au rămas în ruină până în preziua războiului Româno-Ruso-Turc.

La 1828 un corp de armată rusesc se încearcă să treacă Dunărea pe la Turtucaia, dar Turcii se opun şi încercarea a rămas zadarnică

In anul 1854, în timpul războiului Crimeic generalisimul turcesc Omer-Paşa trecù Dunărea pe la Turtucaia şi dete celebra bătălie de la Oltenita, în care Turcii ieşiră învingători.

După războiul Crimeic Turcii întăresc din nou forturile de la Turtucaia, iar la anul 1876 se făcură aci fortificaţii puternice.

In 1877 începând războiul între Ruşi şi Turci, Turtucaia fu bombardată de artileria rusească de la Oltenita. In lupta de artilerie fu rănit generalul rus Ernroth, fost ministru în Bulgaria [1]).

La Turtucaia populaţiunea, în majoritatea ei, este românească, având şcoală şi biserică naţională. Prezenţa populaţiunei româneşti în oraşul Turtucaia se explică prin persecuţiunile la cari erau expuşi ţăranii români din partea boierilor şi a proprietarilor lor [2])

---

[1]) Mih. Drăghicescu, *Dunărea de la Orşova la Mare.*

[2]) C. Jirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien.*

www.dacoromanica.ro

Imprejurimile Turtucaiei

Candidiana-Dolni-Rahova, Cadichioi

Spre nord de la Transmarisca, la o egală distanță între această localitate și Silistra, în satul de astăzi Dolni-Rahova și în apropriere de Cadichioi, pe *limes Danubianus*, se văd până astăzi urmele unei stațiuni militare din vechia Moesia inferior.

Aci se găseà garnizoana unei vexilații a legiunei I Italică, după cum ne atestă această *Notitia dignitatum* [1]) și după cum ne-o arată o inscripțiune găsită la Cadichioi [2]). Iată cuprinsul acestei inscripțiuni :

Neptuno Augusto sacrum. Vexilatio legionis I Italicae, Moesicae et V Macedonicae Dacicae Tropaei agens sub curam Eptidi Modesti centurionis leg. V. Mac. et Valeri Clementis centurionis leg. I Ital. v. s. l. m.

Adecă : Inchinat lui Augustus Neptunus (?). Vexilația legiunei I Italica din Moesia și a V Macedonică din Dacia, găsindu-se la Tropaeum, dedică acest monument supt îngrijirea centurionului Eptidius Modestus din legiunea V Macedonică și a lui Valerius Modestus, centurion din legiunea I Italică.

Inscripțiunea aceasta ne arată, după cum a dovedit-o d. Pârvan, că ea este din timpul împăratului M. Aurel care, având să poarte războiu împotriva Costobocilor ce năvăliră

[1]) *Not. dign. Orientis* XL. 24: *milites primi Moesiaci.*

[2]) C. I. L. III 14433 ; cf. Pârvan, *Cetatea Tropaeum,* pag. 37 ; Tocilescu *Fouilles et Recherches archéologiques,* pag. 202.

www.dacoromanica.ro

în peninsula Balcanică, a trimis în contra lor o vexilaţie mixtă din legiunea Italică şi V Macedonică Dacică. Restul armatei era trimis împotriva Marcomanilor cari năvăliseră în Panonia şi împotriva cărora împăratul trimisese până şi trupe din Africa şi înrolă chiar şi sclavi [1]).

Fig. 16. — Silistra, *Facsimilul unei inscripţii*

Existenţa castrului dela Candidiana ne o dovedeşte şi o ţiglă găsită la Durostorum şi pe care se poate citi: *Legio XI Claudia felix Candidianae*. Probabil că, întocmai după cum la Transmarisca staţionă o garnizoană compusă dintr'o infanterie uşoară şi din două cohorte din legiunea XI Claudia, va fi staţionat de sigur şi în garnizoana dela Candidiana tot o infanterie uşoară împreună cu cohorte din legiunea dela Dârstor.

Candidiana ne este indicată şi în *Itinerarium Antonini* [2]), în localitatea unde Tabula Peutingeriană şi geograful Ravennas ne arată *Nigrinianis* [3]).

In apropriere de Turtucaia se găseşte faimosul târg *Turc-Esmil*. După mărturia lui Kanitz, mocanii din Transilvania, cari închiriau vastele păşuni de prin prejur, pentru turmele lor de oi, îşi desfăceau aci, în acest bâlciu celebru de la Turc-Esmil, producţiunea lor de brânză, carne, lână etc. Peile oilor le trimiteau mocanii ardeleni de obiceiu în Ţara Nemţească [4]).

[1]) Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, pag. 39.
[2]) *Itinerarium Antonini* 223.
[3]) Geog. Ravennas, 186, 19.
[4]) Kanitz, *La Bulgarie Danubienne et le Balcan* 1882, pag. 475.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VII

ABRITTUS—ABTAT-CALESSI

Unul dintre cele mai însemnate oraşe din Dobrogea antică este *Abrittus* sau *Abrittum.* Identificarea acestei localităţi nici astăzi nu e destul de sigură. Tomaschek [1]) crede că ar fi fost la Nord de Marcianopolis (Devnia); Iirecek însă identifică Abrittus cu Aboba, la Nord de Şumla, unde în evul mediu există localitatea Priscova [2]). Archeologul C. Scorpil, care în timpul din urmă, a cercetat mai cu deamănuntul antichităţile Bulgariei, crede că oraşul Abrittus a fost în localitatea de astăzi Abtat-Çalessi [3]).

In orice caz, după mărturiile tuturor scriitorilor antici, Abrittus se găseà la graniţă, între Moesia inferioară şi Scythia minoră, împreună cu alte două oraşe importante, împreună cu Zaldapa şi cu Tropaeum Traiani.

Despre existenţa oraşului Abrittus avem o sumedenie de mărturii, iar cercetările ce a făcut Scorpil la localitatea Abtat-Calessi ne dovedesc că cetatea şi oraşul Abrittus, deşi nu s'a ridicat la importanţa localităţii dela Adam-Clissi, totuş a fost de o însemnătate foarte mare, atât ca centru militar cât şi ca oraş civil.

Numele de Abrittus îl întâlnim pentru întâiaş dată în

[1]) Pauly-Wissowa, *Real-Encycl. Abrittus.*
[2]) Jirecek, *Archeol. Fragm. aus Bulgarien* II. 195.
[3]) Kalinka, *op. cit.* pag. 350.

www.dacoromanica.ro

secolul al III-a. Împăratul Decius (249—251 d. Chr.) persecutatorul teribil al creștinilor, θεομάχος, cum îl numesc istoricii greci, a fost omorît aci, împreună cu fiul său, în războiul ce purtà împotriva Goților. E adevărat că Eutropius [1]) ne spune că împăratul Decius a fost omorît în *Barbarico*, dar, după cum a observat-o încă Tomaschek, pasagiul trebue să fie greșit. De altfel în secolul al III-lea Dobrogea făceà parte integrantă din imperiul roman și Eutropius care a trăit numai câteva decenii după împăratul Decius nu puteà să numească Dobrogea țara Barbarilor. Pe de altă parte Dexippus, un contimporan al lui Eutropius, ne spune precis într'un fragment al său, citat de Syncellus, că împăratul Decius a fost omorît împreună cu fiul său la Abrittus.

Iată în traducere acest pasagiu important:

Scyții cari se numesc Goți, trecând peste Dunăre, au început să devasteze cu mulțimea lor, imperiul roman în timpul domniei lui Decius. Pe Moesii, cari se refugiaseră în Nicopole, îi asediară: dar Decius, după cum ne povestește Dexippus, fâcând un atac violent împotriva lor, deși a omorît 30.000 de dușmani, totuș s'a întors din războiu slăbit, așa că a pierdut orașul Philippopole, cucerit de ei, și o mare mulțime de Thraci a pierit. Pe Scyți însă, pe când se întorceau în patria lor, urmărindu-i nelegiuitul Decius, lângă Abrytus, în locul care se numește Forum Thembronium, ἐν Ἀβρύτῳ τῷ λεγομένῳ φόρῳ Θεμβρωνίῳ, *este ucis în timpul nopții împreună cu fiul său: de aceea Scyții se retraseră cu un mare număr de captivi și de prăzi. In urmă, armatele aleseră împărați pe Gallus, fost consul și pe Volusianus, fiul lui Decius: cari domniră, după cum spune Dexippus 18 luni, nefăcând nici o faptă mai de seamă. După alții, domniră trei ani, după câțiva autori însă, doi ani* [2]).

Din acest pasagiu se vede lămurit că împăratul a fost

[1]) Eutropius, *Breviarium*, IX. 4.

[2]) Dexippus Atheniensis, *Fragmenta historicorum Graecorum*, III p. 674.

www.dacoromanica.ro

omorît la *Forum Sempronii*, de lângă Abrittus, împreună cu fiul său, şi că a avut de urmaş pe Gallus Volusianus, după unii, sau pe Gallus şi pe Volusianus, după alţii.

Despre acelaş fapt istoric ne povesteşte şi Jornandes. Cniva, şeful Goţilor, după ce a intrat în Filipopol şi a jefuit oraşul, s'a unit cu generalul Priscus şi întâlnind pe fiul împăratului l-a rănit de moarte. Atunci împăratul, în supărarea sa, a atacat nepregătit pe Goţi, dar a fost împresurat de aceştia şi omorît în Abrittus, cetate din Moesia. Locul se numeşte şi astăzi, zice Jornandes, *Altarul lui Decius*, fiindcă înainte de această luptă păgânul împărat sacrifică aci idolilor. «*Veniensque Abrupto Moesiae civitatem circumseptus a Gothis et ipse exstinguitur, imperii finem vitaeque terminum faciens; qui locus hodieque Decii ara dicitur, eo quod ibi ante pugnam miserabiliter idolis immolaret*[1]).

De asemenea Cassiodor din sec. VI ne spune că Decius a pierit la Abrittus, *in Abritto, Thraciae loco*[2]).

Am insistat anume asupra locului unde a fost omorît împăratul Decius, fiindcă sunt scriitori cari susţin că el ar fi murit dincoace de Dunăre; între aceştia Aurelius Victor ne spune că «Decium perisse trans Danubium Bruti»[3]).

Inscripţiunile sunt şi ele unanime întru a ne confirma că Abrittus se găseà în Dobrogea de azi. Astfel un soldat dela

---

[1]) Jornandes, *De rebus Geticis* XVIII,; Rom. 248: *Decius cun filio suo crudeli morte occubuit Abritio.*

[2]) Cassiodorus, *Chron.* 147. (an. 252). Decius lavacra publica aedificavit, quae suo nomine appellari iussit. Decius cum filio suo in + Abricio Thraciae loco a Gothis occiditur, cui succesit Gallus cum Volusiano filio, qui regnaverunt annis II mensibus III. Cf. Diel, *Thesaurus Linguae Latinae.*

[3]) Aur. Victor, *De Caesaribus* 29 (X) pag. urm.: Decii Barbaros trans Danubium persectantes Bruti fraude cecidere, exacto regni biennio. Sed Deciorum mortem plerique illustrem ferunt. Namque filium audacius congredientem cecidisse in acie: patrem autem, cum perculsi milites ad solandum. Imperatorem multa praefarentur, strenue dixisse: Detrimentum unius militis parum videri sibi. Ita refecto bello cum impigre decertaret, interiisse pari modo.

www.dacoromanica.ro

Aquileia este născut la Abrittus «natus in Moesia inferiore, castello Abritanorum». [1]). Intr'o altă inscripţie găsim : *Abritti* Moesiae inferioris incola» [2]) ; iar într'o diplomă militară : M. Antonio M. f. Rufo *Abretteno* [3]).

Sub forma grecească găsim localitatea noastră la Hierocles [4]) Ἔβραιττος, la Procopius [5]) Ἄβριττος.

Din datele ce le avem asupra oraşului Abrittus nu putem şti când pentru prima oară s'a pus bazele coloniei dela Abtat-Calessi. Probabil că oraşul nostru este o colonie romană, întemeiată cam în acelaş timp cu celelalte oraşe din interiorul Dobrogei.

Oraşul nu pare a fi fost grecesc, ci mai mult un oraş roman. Caracterul acesta roman al coloniei se poate constată din numeroasele descoperiri, mai ales de monede, ce s'au făcut aci. Ele însă nu se ridică peste epoca lui Traian, ceeace poate să fie până la un punct oarecare o dovadă că şi Abritus a fost fundat tot de împăratul Traian, ca şi Tropaeum din apropiere, având aceeaş menire de a servi civilizaţiunea romană în contra barbarilor dela nord, Daci, Germani, etc.

Mai vechi decât monedele sunt nenumăraţii *tumuli* ce se găsesc pe aci, ca şi prin toate părţile din această regiune dobrogeană.

Monedele descoperite la Abrittus, — dintre cari cele mai multe sunt din timpul împăratului Justinian, şi unele din epocele de mai târziu, din epoca bizantină, — sunt de ale lui Traian, Hadrian, Gordian şi Filipp.

La Abrittus se poate distinge bine cele două părţi ale unei aşezări militare. Pe deoparte avem castrul întărit, unde staţionà armata şi unde în vreme de primejdie se retrăgeà

[1]) C. I. L. V. 942.
[2]) C. I. L. III. p. 1971.
[3]) Mommsen, cf. *Thesaurus Linguae Latinae :* Abrittus.
[4]) Hierocles, *Synecdemus* p. 636.
[5]) Procopius, *De aedificiis* IV. 11, p. 308.

www.dacoromanica.ro

populaţiunea civilă, şi oraşul propriu zis, rezultat, după cum se ştie, din *canabae*. Ca orice cetate întărită, de asemenea şi Abrittus aveà, din distanţă în distanţă, şi în toate direcţiunile, fortificaţiuni, cari aveau să împiedice apropierea duşmanilor de oraş şi de castru.

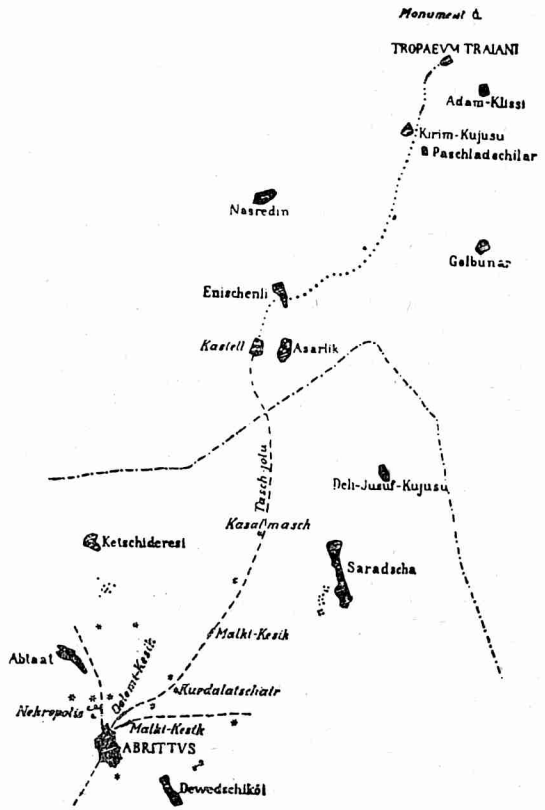

Fig. 17. — Abrittus, *Drumul spre Tropaeum Traiani*

Castrum dela Abrittus era un punct de întretăiere a drumurilor romane şi din cauza aceasta aveà o foarte însemnată poziţie strategică. Erà aşezat pe panta unei coline înalte de 215 m. şi într'o parte erà udat de apă. In partea

www.dacoromanica.ro

în care nu aveà întărituri naturale, erà protejat de ziduri, ce e drept neregulate, dar condiţionate de poziţia locului. Zidurile aveau din distanţă în distanţă turnuri de apărare, şi ele condiţionate tot de situaţiunea castrului. In total se pot vedeà şi astăzi urmele a 32 de turnuri, în genere în formă rotundă, mai ales la colţuri, şi nu mai puţin de 20 sunt aşezate pe laturea de sud-est a lagărului, la o distanţă cam de 20 paşi. In afară de ziduri se pot urmări resturile unui val.

Din cauza poziţiunii locului nici *viae* şi nici *portae* nu îşi au locul lor ca în celelalte lagăre. Cele patru porţi au fiecare, la dreapta şi la stânga, câte două turnuri în patru colţuri.

In partea dinspre vest a castrului se văd două porţi mici cari nu sunt apărate de turnuri şi cari desigur erau lăsate astfel pentru ca prin ele să se poată face mai uşor comunicarea între lagăr şi orăşelul care, fără îndoială, se va fi născut alături.

C. Scorpil, după a căruia descriere am schiţat forma Castrului dela Abrittus şi la studiul căruia trimitem pe cititor [1]), a urmărit şi drumurile romane cari porneau din Abrittus, din această încrucişare a lor şi mai ales drumul spre Adam-Clissi, care până astăzi poartă numele de Taşjolu, *drum pavat*, deşi pavagiul a fost în mare parte distrus de ţăranii de prinprejur. Patru erau aceste drumuri: unul spre Callatis (Mangalia) cu continuare spre Tomi (Constanţa); al doilea spre Marcianopolis (Devnia), Odessus (Varna); al treilea spre sud-vest către Nicopolis ad Istrum şi al patrulea spre nord-vest către Durostorum (Silistra).

Până astăzi nu s'au făcut săpături la Abtat-Celessi. S'a cercetat localitatea numai la suprafaţă şi s'au strâns la un loc rămăşiţele antice. Ele sunt următoarele:

1. O columnă de piatră, înaltă de 1.14 m. descoperită în cimitirul dela Abtat şi dusă la primăria din Devecichioi.

[1]) Kalinka, *op. cit.*, Abritum.

www.dacoromanica.ro

Ea a fost întrebuințată în două rânduri și are următoarea inscripțiune [1]) :

Imperatori Caesari divi Traiani Parthici filio divi Nervae nepoti Traiano Hadriano Augusto pontifici maximo tribunicia potestate consuli III patri patriae. (119-138)

Dominis nostris Valentiniano Theodosio et Arcadio. (383-392)

Astăzi această columnă se găsește probabil tot la fostul primar din Devecichioi Petru Georgiev, la care a văzut-o în 1906 Kalinka.

2. Un altar de piatră, trecut dela Abtat la Saragea, și astăzi în muzeul dela Sofia. Pe piatră se găsește următoarea inscripțiune : [2])

Apollini sancto Antonius Zinenis princeps pro se et suis votum.

3. Un altar de piatră, găsit la Abtat, trecut la Armutly unde se găsește la temelia unei biserici. Inscripțiunea grecească de pe acest altar are cuprinsul următor: [3])

Θεοῖς κα-
ταχθονί-
οις. Ζείνης
Ζορδησιό-

[1]) C. I. L. III, 14464; Kalinka, *op. cit.*, pag. 19.
[2]) C. I. L. III, 14210.
[3]) Kalinka, *op. cit.* pag. 247.

www.dacoromanica.ro

σου ζήσας
ἔτη πεντή-
κοντα. Πα-
ροδείταις
χαίρειν.
ταῦτά [1])

Adică: *Deilor din infern (Dis manibus). Zeines al lui Zordesiosus, de ani 50, trecătorilor salutare. Atât.*

4. Fragment dintr'o inscripție funerară, găsită la Abtat-Calessi și trecută la Saragea, azi la muzeul din Sofia, de cuprinsul următor: [2])

. . . . . .
Vixit annis IIXX
Aelius Ingenus
civis Romanus defunctae conjugi
bene merenti
posuit

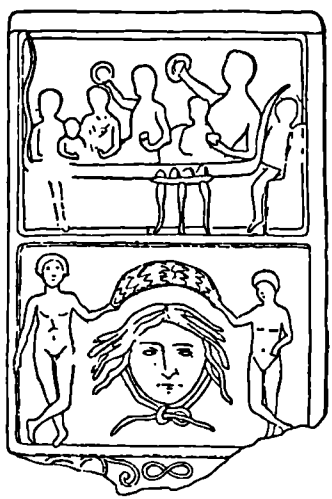

Fig. 18.— Abtat, *Stelă funerară cu un ospăț al morților*

5. Pe o placă de piatră, găsită la Abtat-Calessi, despre care i s'a comunicat numai lui C. Scorpil, fără să fi văzut placa el însuș, era următoarea inscripție funerară: [2])

Sextus Pac...
. . . . . .
. . . . . .
Vixit annis L.

Cele două șiruri din mijloc erau iligibile.

6. Un relief mortuar, găsit în cimitirul dela Abtat la 1897 și dus la Devecichioi. El cuprinde

[1]) Cf. E. Loch, Elliptisches ταῦτα in Grabinschriften, in *Indogermanische Forschungen* XXXIII, 1-2 1913.
[2]) C. I. L. III 14211, Kalinka, *op. cit.* pag. 326.
[3]) Kalinka, *op. cit.* pag. 329.

www.dacoromanica.ro

două părți, două câmpuri, într'unul fiind reprezentat un ospăț al morților, într'al doilea un cap de medusă, având de ambele părți câte un tânăr.[1])

7. Pe o piatră găsită la Abtat se poate citi anagliful, adică numele în relief, al zeiței Epona, protectoara cailor,

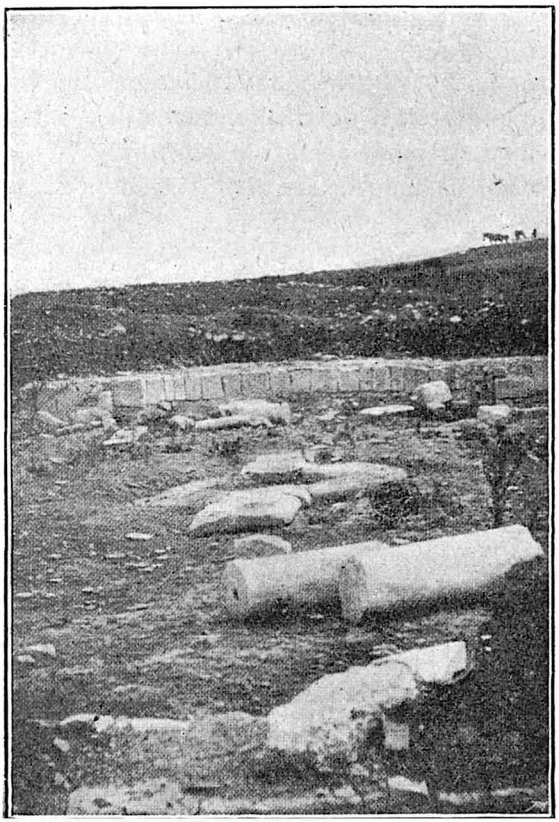

Fig. 19. — Abtat-Calessi, *Urmele unei Basilici*

măgarilor și catârilor. Cuprinsul inscripțiunei este următorul:

Θεὰν ἐπήκοον Ἐπόνην Αἴλιος Παυλίνου ἀνέθηκεν.

[1]) Kalinka, *op. cit.* pag. 222.

www.dacoromanica.ro

Adică: *Aelius fiul lui Paulinus a ridicat acest monument în cinstea zeiței îndurătoare Epona* [1]). Numele de Aelius Paulinus este de sigur un încetățenit al împăratului Aelius Hadrianus, ceeace ne face să credem că inscripțiunea datează din secolul al II d. Chr. Caracterele grecești ale inscripțiunii sunt un indiciu că acest Aelius va fi fost un grec care se romanizase.

8. Ruinele unei basilici împodobite cu mozaicuri frumoase [2]).

9. Mai multe resturi de clădire, găsite prin satele de prin prejur și fiind de proveniență din Abrittus.

10. Vr'o 200 de monede de argint găsite în Saragea, toate

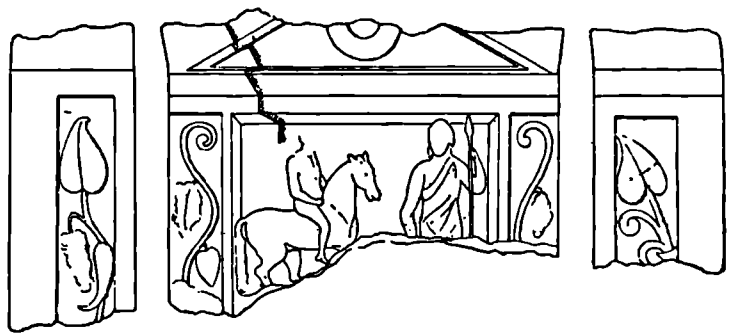

Fig. 20. — Saragea, *Fragment dintr'o stelă funerară*

din timpul imperiului, pe una citind C. Scorpil: *Imp. Caes. M. Ant. Gordianus Aug.*

Tot aci s'a descoperit un bloc de piatră [3]) pe care se poate vedeà în relief un călăreț, având înaintea sa un tânăr îmbrăcat în himation și ținând în mână o suliță.

11. Là *Asaplar*, spre sud de Abrittus, s'a găsit două postamente de coloană, de sigur aduse aci dela vr'o poartă a castelului din Abrittus.

---

[1]) *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes* I, No. 595, pag. 200.

[2]) Cf. Weiss, *op. cit.* pag. 79.

[3]) Kalinka, *op. cit.* pag. 232.

www.dacoromanica.ro

12. *La Armudli,* în apropiere de oraşul nostru, s'a descoperit un rest de coloană cu ornamentaţii.

13. La *Musabei*, spre Est dela Abrittus, o localitate unde se constată a fi fost o fortificaţiune romană ce făceà parte integrantă din lanţul de fortificaţiuni dela Abrittus, C. Scorpil a descoperit un fragment de relief, reprezentând un Eros cu o faclă în mână. Tot aci s'au găsit încă câteva obiecte mai mărunte.

14. La *Capacli*, azi Alexandria, în apropiere de Abrittus, s'a descoperit o piatră de hotar, pe care se poate citi *Fines terrae vici* [1]).

Nu ştim care va fi fost soarta oraşului Abrittus în epocele târzii ale romanităţii şi nici în timpul stăpânirii bizantine. Probabil că viaţa romană mai intensă a încetat odată cu invaziunile barbare şi de sigur odată cu distrugerea înfloritoarei cetăţi dela Adam-Clissi va fi încetat şi existenţa oraşului Abrittus, iar locuitorii se vor fi adăpostit prin păduri sau se vor fi retras la Dunăre şi chiar peste Dunăre, scăpând astfel de peire totală. Avem chiar convingerea că romanitatea a dăinuit mult timp în părţile dobrogene şi că renaşterea romanităţii în poporul românesc de prin secolul al 12 şi al 13 s'a făcut în acelaş timp în munţii Carpilor ca şi în munţii Dobrogei şi în munţii actualului stat sârbesc.

Că Abrittus a fost un centru cultural în lumea veche, rezultă şi din faptul că aci s'a desvoltat în timpul primului creştinism o episcopie destul de însemnată.

Cunoaştem doi episcopi din Abrittus pe *Marcianus* şi pe *Ursus.* Marcianus a păstorit între anii 431—458 [2]). Iată pasagiul din Le Quien [3]) despre acest episcop :

Inter episcopos qui Ephesi pro Nestorio steterunt, Marcianus Abryti fuit, subscribens epistolis ipsorum ad ecclesiam Hierapolitanam et ad Joannem Antiochenum eiusque socios quos Orientalium synodus adversus legitimam ad impera-

[1]) C. I. L. III 12508. *Arch. epig. Mitt.* XVII p. 206.

[2]) V. Pârvan, *Istoria Creştinismului Daco-Roman*, pag. 68.

[3]) Le Quien, *Oriens Christianus* I p. 1220.

www.dacoromanica.ro

torem delegaverat, Marcianus episcopus Abryti, in quo nimirum Metropolitae suo Dorotheo plus aequo indulgebat. At vero nulla eius mentio est inter episcopos quos sancta synodus communione et sacerdotio amovit. Quin imo Abritensem sedem diu satis tenuit, ita ut anno 458 subscripserat epistolae synodi provinciae Moesiae secundae ad Leonem imp. Marcianus episcopus ecclesiae Abriticae vel Abryticae.

Deci, episcopul Marcianus din Abrittus ia parte în sinodul al III din Efes şi în acelaş timp iscăleşte şi epistola episcopilor Moesiei inferioare către împăratul Leon, în anul 414.

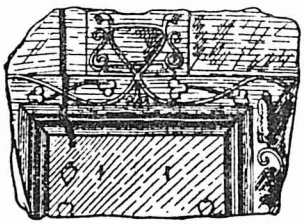

Fig. 21. — Mustafa-Teke, *Lespede cu reliefuri*

Al doilea episcop din Abrittus este *Ursus.* Iată pasagiul din Le Quien [1]:

In septima synodo sedisse et subscripsisse legitur Ursus Avaritianorum vel Abritianorum episcopus Οὔρσου ἐπισκόπου ἐκκλησίας τῶν Ἀβαριτιανῶν. *Nomen Ursus hominem latinae linguae significat, nec absurde Abriti in Moesia ecclesiae, ni fallor, tribuendus venit; quando praesertim inter episcopos Thraciae initio act. VII et in subscriptionibus reperitur.*

Deci Ursus, episcopul din Abrittus ia parte şi subscrie actele sinodului al VII ecumenic şi este Român, *Ursus hominem Latinae linguae significat.* Sinodul al VII Ecumenic s'a ţinut, precum se ştie, la Nicaea, la anul 787, [2]) de unde

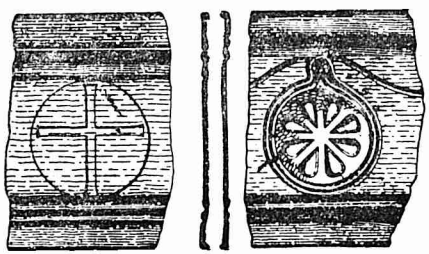

Fig. 22.
Abtat-Calessi, *Placă cu reliefuri creştine*

[1]) Le Quien, *op. cit.* pag. 1222.
[2]) V. Pârvan, *op. cit.* p. 68.

www.dacoromanica.ro

rezultă că episcopia dela Abrittus, ca şi oraşul Abrittus, a dăinuit multă vreme şi în orice caz până către sfârşitul secolului al VIII şi că episcopia de aci este românească, după cum de altfel o afirmă şi Le Quien, *Ursus homo latinae linguae.*

De altfel, Hierocles pune oraşul Abrittus ca al şaptelea între oraşele Moesiei inferioare: «Eparchia Moesiei — nu a Scythiei — are oraşele Marcianopolis, Odessus, Dorostolos, Nicopolis, Novae, Appiaria, *Abrittus*» [1]).

Când se va fi stins cu totul viaţa romană din Abrittus, nu putem şti. Probabil că la venirea Turcilor în Dobrogea, romanitatea din Abrittus va fi fost de mult dispărută.

---

[1]) Hierocles, *Synecdemus* pag. 391.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VIII

ZALDAPA

Zaldapa, un mic orăşel, πόλισμα βραχύ, cum îl numeşte istoricul Ioannes Antiochenus, într'unul din fragmentele sale, poartă un nume tracic şi este de sigur mai vechiu decât dominaţiunea romană în regiunea din dreapta Dunării. Cu toată această vechime, totuş despre existenţa orăşelului Zaldapa, nu avem nici o cunoştinţă înainte de era noastră creştină.

De asemenea nu putem şti cu preciziune nici locul unde va fi fost vatra acestui oraş. Prin faptul însă că în jurul Dobriciului se găsesc, în diferite localităţi, o sumedenie de monumente antice greco-romane, la Alacichioi ca şi la Gelengic, la Ezibey ca şi la Carasinan, sate de prin prejurul oraşului Dobrici, şi de oarece acest oraş, prin poziţiunea sa geografică, era predestinat să fi existat întotdeauna la această întretăere naturală de drumuri, şi de oarece fundarea oraşelor e mai întotdeauna condiţionată de poziţia locului, presupunem că orăşelul Zaldapa se găseà în apropierea Dobriciului, la Alacichioi, cum presupune şi archeologul Weiss,[1]) sau poate chiar la Dobrici.

Indicaţiuni asupra poziţiunii oraşului Zaldapa ne dă istoricul Theophylactus care, vorbindu-ne despre expediţiunea armatelor bizantine împotriva Avarilor, ne spune că un corp

[1]) Weiss, *Die Dobrudscha im Altertum*, pag. 79.

www.dacoromanica.ro

de armată a pornit sub comanda lui Kastos peste Balcani spre Zaldapa, iar al doilea corp, sub comanda lui Martinos, peste Balcani spre Tomi [1]). Dela Anchialus, de lângă golful Burgas, porneau de fapt două şosele, una peste Odessus (Varna) Dionysopolis spre Tomi, pe coasta Mării Negre, şi alta spre Marcianopolis (Devnia), Zaldapa, Abrittus, Tropaeum Traiani etc. Fiindcă însă, după lista lui Hierocles şi după *Notitia episcopatuum* Zaldapa, se găseà în provincia scitică urmează că orăşelul nostru nu se aflà prea departe de Marcianopolis (Devnia), capitala provinciei Moesia Secunda. Acelaş Theophylactus ne mai spune că un corp de armată bizantină a pornit dela Marcianopolis, peste Zaldapa, spre Iatrus către gura fluviului Iantra. Din aceasta deduce Weiss că Zaldapa nu trebue căutată prea spre nord, nici prea spre Dunăre, căci n'ar fi avut de ce să facă armata bizantină un ocol aşa de mare.

Zaldapa este patria lui Vitalianus. Iată pasagiul din fragmentul lui Joannes Antiochenus:

Ὅτι συνεκύκα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον (an. 514) τὰ κατὰ τὴν Θράκην Βιταλιανὸς, ἀνθροπίσκος βραχὺς καὶ τραυλὸς τὴν φωνὴν καὶ τὰς ἄκρας τοῖν βλεφάροιν ὑποκεκαυμένος, ὸὸς ὢν Πατρικιόλου, πατρίδα ἐσχηκότος Ζάλδαβα τῆς κάτω Μυσίας πόλισμα βραχύ [2]).

Adică: *In vremea aceasta (anul 514) produse turburări în Thracia Vitalianus un om mic şi bâlbâit la vorbă, cu genele ochilor arse, fiul lui Patriciolus din Zaldapa, un orăşel mic din Moesia inferioară.*

Acest Vitalianus din Scythia minor s'a pus în fruntea federaţilor şi a pornit cu războiu contra lui Anastasius, împăratul din Byzant, la anul 514 d. Chr. In această expediţie a sa a fost ajutat de 50.000 de Huni cari apar şi ei ca federaţi. Ca să se apere împotriva lor, şi ca să-şi pună la adăpost cel puţin capitala imperiului său, împăratul s'a văzut

[1]) Theophylactus, II. 10. 10, vezi Weiss *op. cit.* pag. 79.

[2]) Ioannis Antiocheni, *Fragmenta*, în *Fragm. Historicorum Graecorum*, V. pag. 32.

www.dacoromanica.ro

silit să facă un zid de apărare, nu departe de Constantinopol, dela Marea Neagră până la Marea de Marmara.

Iată ce ne spune despre această expediție Marcellinus Comes, în două pasagii ale sale.

Vitalianus Scytha assumptis Romanorum equitum peditumque plus quam LX millibus armatorum in triduo congregatorum, auxilio in locum qui Septimus dicitur, advenit ibique castra metatus est; dispositisque a mari in mare suorum ordinibus, ipse ad usque portam, quae Aurea dicitur, sine ullius accessit dispendio; scilicet pro ortodoxorum se fide proque Macedonio urbis episcopo, incassum ab Anastasio principe exulato, Constantinopolim accessisse asserens. Porro Anastasii simulationibus atque prejuriis per Theodorum internuntium illectus atque illusus, octavo die quam urbem accesserat, remeavit. Hinc Odyssum Moesiae civitatem Vitalianus pernoctans astu ingressus est. Cyrillum lenocinantem magis quam strenuum militiae ductorem, inter duas pellices Vitalianus reperit dormientem, eumque abstractum mox cultro Getico jugulavit, hostemque se Anastasio Caesari palam aperteque exhibuit [1]).

Vitalianus eidem Anastasio imp. immanior factus est inimicus; praemissis qiuppe suorum equitibus armatisque naviculis sinistro sibi litore occurrentibus, ipse peditum armis stipatus Sosthenense praedium ingressus est, totiusque loci palatium habuit mansionem. Missi sunt ad Vitalianum a Caesare senatores, qui pacis cum eo leges componerent. Nonaginta auri pondo, exceptis regalibus muneribus, pro pretio tunc accepit Hypatii, jam mille centum auri libris cum Uranio captivo sibi a suis in Sozopoli — Apollonia — oblatis. Magister militum Vitalianus per Thraciam factus Hypatium, quem captivum catenatumque apud Acres castellum tenebat, reversus suo remisit avunculo [2]).

Adică: Vitalianus, din Scythia, ridicând o armată de

[1]) Marcellinus Comes, *Chron.* sub an. 514.

[2]) Marcellinus Comes, *Chron.* sub an. 515.

www.dacoromanica.ro

mai bine de 60 000 de călăreți și pedeștri romani, strânși în timp de trei zile, sosi într'ajutor în locul care se numește Septimus și aci și-a așezat tabăra; după ce și-a aranjat trupele alor săi dela mare până la mare, s'a apropiat el însuș de poarta, care se numește Poarta de Aur, fără nici o perdere; neaparat el susținea că vine la Constantinopol pentru credința ortodocșilor și pentru episcopul Macedonius al orașului, exilat pe nedrept de împăratul Anastasius. Dar prin prefăcătoriile și prin perfidia lui Anastasius fiind momit și păcălit de parlamentarul Theodorus, s'a întors înapoi după opt zile. Inoptând pe drum, Vitalian a intrat prin viclenie în Odessus (Varna). Vitalianus dete aci peste Cyrillus, un general mai mult afemeiat decât un general activ, dormind între două amante și, punând mâna pe el, îl ucise cu paloșul său getic și se declară pe față dușman hotărât al împăratului Anastasius.

Vitalianus deveni pentru împăratul Anastasius un dușman și mai grozav ; căci trimițând înainte călăreți de ai săi și nave mici înarmate cari aveau să-l întâlnească pe țărmul stâng, însoțit de armata pedestră, a intrat el însuși în domeniul Sosthenens și a poposit în curtea întregului loc. Împăratul a trimis la Vitalian senatori cari să stabilească condițiunile păcii. Atunci a primit 90 libre de aur, în afară de darurile regale, ca preț pentru Hypatius, oferindu-i-se de ai săi 1100 libre de aur împreună cu captivul Uranius în Sozopoli. Șeful armatei Vitalianus întorcându-se prin Thracia, pe Hyptius, pe care îl ținea închis în lanturi la castelul Acres [1]) l-a trimis înapoi la unchiul său.

Despre orașul Zaldapa, afară de isvoarele istorice de mai sus : Theophilactus [2]), Hierocles [3]), *Notiția episcopatuum* [4]),

[1]) Acest *Acres Castellum* este Caliacra, și nu trebue confundat cu *Acru* de lângă Constantinopol (Dionys. Byz. Anapl. fr. 28) nici cu *Acrita* promuntoriu din Bithynia. cf. *Fragm. hist. Graec. V,* pag. 33.

[2]) Theoph. II. 10.10 ; VII, 2, 1, 16.

[3]) Hierocles, *Synecdemus* 637.7.

[4]) *Zeitschrift für Kirchengeschichte XII,* 532.

www.dacoromanica.ro

Joanes Antiochedus [1]) Marcellinus Comes [2]), ne mai vorbeşte şi Procopius [3]) şi Malalas [4]).

Zaldapa ca şi Tropaeum Traiani, şi ca şi celelalte oraşe din Moesia inferior şi din Scythia minor, au fost nimicite de puterea Avarilor [5]).

Nu putem şti dacă orăşelul Zaldapa se va mai fi ridicat vr'odată de atuncea încoace.

Astăzi, în regiunea Zaldapii, dacă nu chiar în localitatea vechiului oraş, se găseşte cetatea întărită *Dobrici*. Numirea Dobrici e o numire slavă şi s'a dat după numele prinţului Dobrici sau Dobrotici, după care s'a numit şi Dobrogea, numai în anul 1882. Oraşul se numeà mai înainte Hagi Oglu Bazargik.

După spusele lui Kanitz care a vizitat Dobrogea în anul 1881 şi 1882 oraşul Dobrici ar fi fost întemeiat de un negustor străin, Hagi Oglu-Bacal care şi-ar fi construit aci, cu 300 de ani mai înainte, cea dintâiu casă turcească. Architectura acestei case ar fi servit drept model celor 1900 case cari s'au mai zidit in urmă, toate case turceşti, tătărăşti şi ţigăneşti. In timpnl vizitei ce a făcut Kanitz Dobriciului se găseau şi 285 case bulgăreşti ; elementul turcesc însă erà în prepondereriţă, dovadă moscheele numeroase ce a întâlnit. Intre ele a văzut zece moschee împodobite cu minarete de piatră şi două cu minarete de lemn.

In numele de Bazargik învăţatul Tomaschek regăseşte tulpina cuvântului *Bessa-para* [6]), de unde derivà şi cuvântul de *Basarab*.

Populaţiunea bulgărească a Dobriciului ca şi în genere a întregului Cadrilater este de origine târzie. Ea s'a aşezat aci parte după războiul

---

[1]) Ioannes Antiochenus, *Fragm. hist. Graec. V*, pag. 32.

[2]) Marcellinus Comes, a. 514.

[3]) Procopius, *De aedificiis*, pag. 308. 22.

[4]) Malalas, *Chron.*, pag. 402.

[5]) Theophilactus Simocatta, *Historiarum lib. I*, 8. pag. 48 :

Chaganus porro Scytarum Moesorumque finitimos omnes circumquaque vexabat, multasque urbes Rhateriam, Bononiam, Acys, Dorostylum Saldapa, Paunasa, Martianopolim, Tropaeum subigebat.

[6]) Tomaschek, *Sitzungsberichte der W. Ak* 131.

www.dacoromanica.ro

Crimeic, parte prin colonizări cu bulgarii veniţi, după 1878, din împrejurimile Adrianopolului. Mai veche decât populaţiunea bulgărească din aceste ţinuturi este populaţiunea Mocanilor din Transilvania cari veneau din Cârpaţi prin Ţara Românească să ierneze cu oile lor prin ţinuturile dobrogene [1]).

[1]) Kanitz, *La Bulgarie Danubienne et le Balkan* 1882, vezi şi I. Ionesco, *Excursion agricole dans la Plaine de la Dobrodja*, Constantinopol 1850.

www.dacoromanica.ro

ÎMPREJURIMILE ORAȘULUI ZALDAPA

La *Alacichioi*, vechia Zaldapa, cum susține archeologul Weiss, în sat, la sud-est de Dobrici, s'a descoperit necropola unui oraș roman. Intr'o inscripție găsită aci, pe o poartă a orașului, se poate citi versul:

. . . *Moenia muros*
Sed dominus mundi custodiat hostia portae.

Hexametrul dintâiu poate fi completat cam astfel:

Et virtus hominum defendat moenia muros [1])

* * *

La *Gelengic*, la nord-est de Dobrici, în metropola unui oraș roman, ale căruia ruine se pot vedeà și astăzi, s'a descoperit o inscripție, pe care se poate citi:

Conjugi suae bene meritae apor? annorum [2])

* * *

La *Ezibey*, spre Nord de Dobrici, într'o vale, s'a descoperit o columnă pe care se poate citi următoarea inscripție: *Imperator Caesar M. Aurelius Severus Alexander Pius Felix sanctissimus Augustus tribuniciae potestatis XIII consul III pater patriae proconsul pontes derutos et vias conlapsas restituit curante Quinto Decio clarissimo viro pro praetore legato suo. milia passuum.*

---

[1]) Jirecek *Arch. epigr. Mitt. X*, 129, C. I. L. III, 14213.
[2]) Jirecek, ibidem, C. I. L. III, 12443.

www.dacoromanica.ro

Inscripția aceasta este din anul 234 d. Chr., după cum rezultă din titulatura împăratului *trib. pot. XIII, consul III*, iar *legatus Moesiae inferioris* este probabil viitorul împărat Quintus Decius [1]).

[1]) C. I. L. III, 12519 ; Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, pag. 51.

www.dacoromanica.ro

APENDICE

Românii din Bulgaria[1])

Românii de pe malul bulgăresc al Dunării şi origina lor. Macedo-Românii din oraşe. Ciobanii români nomazi, viaţa şi istoricul lor. Urme româneşti în nume de localităţi.

Românii (bulgăreşte şi sârbeşte Vlach, greceşte Βλάχος) din Bulgaria se ţin de amândouă grupurile de Români. Daco-Românii, înrudiţi cu locuitorii din regatul Românesc şi cu cei din Transilvania, locuesc pe un brâu îngust dealungul malului sudic al Dunării, în vreme ce Macedo-Românii (Macedovlachii, Kuţovlachii) sau se găsesc împrăştiaţi în grupuri mici prin oraşe ca muncitori, hangii şi negustori, sau vin în ţară, la anume epoci ale anului, ca păstori nomazi.

Singurele date despre numărul şi repartizarea Românilor din Bulgaria le avem din lucrările lui Sarafov. După el, recensământul din 1881 a găsit în principat[2]) 49070 Români, dintre aceştia se găseau 42.407 în partea vestică dela Timoc până la Jantra şi numai 6663 în jumătatea de răsărit dela Jantra până la mare[3]). Rezultatele tipărite de recensământul din 1888 ne lasă aci în nedumerire, Românii fiind trecuţi între «diferiţi», cari, însă în locul Vidinului bunăoară sunt 20.372 între 51.333 suflete. In Rumelia orientală, Românii

[1]) Dr. C. Jirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien,* 1891.

[2]) La 1891 Bulgaria nu se proclamase de regat. (*Not. tr.*)

[3]) Statistica sumară ce s'a făcut de Românii în anul trecut întrece de câteva ori cifrele lui Sarafov. *(Not. tr).*

www.dacoromanica.ro

de abiă sunt reprezentaţi prin câteva sute şi în nici o statistică nu sunt amintiţi ca ceva deosebit [1]).

Fâşia de sate de pe malul dunărean al Bulgariei se împarte în trei grupuri, separate unul de altul. Intâiul, care se mărgineşte cu coloniştii români din Dobrogea, cuprinde ţărmul dela Silistra şi Turtucaia ; în cercul dela Silistra în 1881 se găseau 1629 Români ; în ocolul dela Turtucaia care se ţinea de cercul dela Rusciuc 3403 Români, dintre cari 2804 în Turtucaia (din totalul de 7172 locuitori). Urmează apoi o întrerupere în care se găsesc numai 1260 Români, în ţinutul dela Şiştov. A doua grupă de sate româneşti se află deasupra Nicopolei, dela gura fluviului Osem până la cea a lui Ogost (în 1881 : în cercul Plevnei, de care se ţinea atunci Nicopole 6077, în cercul dela Rahova 8054). După aceea urmează iarăşi o întrerupere cu numai 1494 Români la Lompalanca. Mai bine este reprezentat elementul românesc într'a treia regiune, în triunghiul dintre oraşul Vidin, Dunăre şi Timoc, care, cu excepţia unei insule bulgăreşti dela Vidin spre nord, este aproape numai românească. Cei 23.845 Români, locuind în cele 36 sate din această regiune, formau în 1881, 23 la sută din populaţiunea cercului dela Vidin, şi aproape jumătatea tuturor Românilor din Bulgaria. Ei se mărgineau spre apus cu un teritoriu de limbă românească cu mult mai mare, cu ţara muntoasă dintre Timoc şi Morava, din regatul Serbiei, a cărei populaţie cuprinde mai mult decât îndoitul element românesc din întreaga Bulgarie [2]).

Această lungă fâşie de sate româneşti la Dunăre este de origine mai nouă. Incă din secolul al XVIII ţăranii români din cauza apăsării boierilor nu odată s'au refugiat pe teritoriul turcesc, unde nu erau nici nobili nici robi. Această emigraţiune ne este cunoscută din mărturiile călătorilor

[1]) E regretabil că despre Românii din Rumelia şi despre cei din Thracia nu avem nici o cunoştinţă mai de aproape. Nimenea nu s'a interesat de ei şi nimenea nu şi-a dat silinţa să-i studieze. (*Not. tr.*)

[2]) Cifrele sunt luate după statistica lui Sarafov.

www.dacoromanica.ro

contimporani cari ne descriu în cele mai vii culori opresiunile de pe vremuri din Valachia. In secolul nostru această mişcare s'a sporit mai ales decând regimul turcesc de pe ţărmul Dunării a sprijinit din parte-i grabnica colonizare a ţinuturilor dunărene pustiite. Numai desrobirea ţăranilor din România a pus capăt emigrărei româneşti spre Turcia [1]).

* * *

Singurul grup mai mare de Macedo-Români locuind în oraşele Bulgariei se găseşte în *Pestera*, în Rhodope, la miazăzi de Tatar-Pazargic, în 1885 de 404 suflete [2]). După mărturia popii Constantin (1819), aceştia au venit din Moskopolis sau Voskopolis, oraş al Vlachilor, în munţii dela sudul Ochridei, oraş ajuns în curând celebru, în secolul al XVIII, însă tot atât de repede nimicit prin atacul Albanezilor şi prin expediţiile de jefuire ale Cyrzalilor [3]).

Urmaşii lor de astăzi povestesc că înaintaşii lor ar fi venit cu vr'o 80 de ani mai înainte din Macedonia şi din Thessalia. Oamenii vorbesc şi astăzi, după cum m'am putut

[1]) Boscovici din Ragusa a înoptat în 1762 la Ienipazar, lângă Şumla în coliba unei „famiglia valaca, venuta là da un anno", fiindcă trăia mai bine sub paşa turcesc decât sub principii munteni şi moldoveni da quali si fanno estorsioni incredibili, che forzano i villani ad abbandonare i loro paesii (Boscovici, *Giornale di un viaggio da Constantinopoli in Polonia*, Bessano 1784 p. 66; vezi p. 109. Karnsten Niebur (*Reisen* III. 190) crede pe locuitorii Munteniei mai nefericiţi şi mai apăsaţi de dări decât poporul din provinciile turceşti „de aceea mulţi s'au refugiat atunci la Turci şi la Tătari spre a nu mai fi tiranizaţi de proprii lor tovarăşi de credinţă". Lejean scria în 1867 (*Voyage en Bulgarie, Tour du Monde* XIII, 122). Românii din Bulgaria sunt „des réfugiés échappés à l'affreux régime féodal qui pesait avant 1848 sur les Principautés roumaines", observă însă că această emigraţiune este în parte „antérieure à ce siècle". Şi Kanitz (II. 40, 276, 282) pune această emigraţiune în timpurile mai noi şi o atribue influenţii „des bauernfeindlichen Regiments der walachischen Bojaren".

[2]) Statistica din 1888 găseşte în Peştera numai 212 Greci.

[3]) In Pestera μέτοικοι ἱκανοὶ ἀπὸ Βοσκοπόλεως, Constantin, pag. 43.

www.dacoromanica.ro

convinge eu însumi, toţi româneşte, având însă în limbă multe vorbe greceşti şi bulgăreşti; pe faţă însă se dau drept greci şi au şcoli şi cărţi de biserică greceşti. Compatrioţii lor din Tatar-Pazargic şi din Philipopol sunt astăzi cu totul grecizaţi. Chiar şi în Stara-Zagora s'au aşezat în secolul trecut cinci familii moscopolitane; mica familie s'a înmulţit, dar s'a bulgarizat. Nu de mult trăiau aci câteva femei bătrâne cari ştiau româneşte şi pricepeau întrebările mele din fraza: ce faci? (quid facis?). In Bulgaria se găsesc în multe oraşe negustori şi meseriaşi români, mai ales argintari şi zugravi [1]), însă în izolarea lor încetul cu încetul se prefăcură în Bulgari; în Plevna şi Orhania multe familii înstărite sunt de origine românească. Ceva mai multă conştiinţă naţională au hangii macedo-români cari se găsesc în toate uliţele şi în toate oraşele. Aceştia îşi au originea în munţii Peristeri de lângă Bitolia (din Gobeş, Magarovo etc.) şi petrec aci numai pentru un timp scurt ca antreprenori.

* * *

Un popor caracteristic sunt păstorii migratori români, cari însufleţesc vara păşunile din toate colinele munţilor ţării. Ei se găsesc pe întreg Balcanul începând din Serbia până la Marea Neagră, pe Sredna-Gora, pe Rhodope, pe Rila, pe Vitoşa, pe Osogov şi pe munţii dela Trn. Bulgarii îi numesc *Vlasi* (plural dela Vlach), uneori şi *Iurûci*, vorbă turcească însemnând în general păstori nomazi, la Kotel *Arnăuţi*. Ei sunt împărţiţi în două grupuri *Kuţovlasi* (Vlachi schiopi) vorbind româneşte şi *Karakaciani*, Români grecizaţi. Aceste grupuri se urăsc şi nu fac legături de căsătorie între ei [2]).

[1]) In Sofia la recensământul din 1881 erau 225 persoane, în Samokov 130, în Berkoviţa 60, în Orchania 26 persoane cari dedeau limba românească ca limba lor maternă.

[2]) Şi în Macedonia se deosibesc, până departe la Dibra, Cuţovlachii cu limba românească de *Caracacianii* cu limba grecească. *Caravlasi* (Vlachii cei albi) se numesc acolo, precum mai înainte în Serbia, locuitorii din România (serb. Karavlaska). Un macedonean îmi vorbeà şi de

www.dacoromanica.ro

Ei vin în fiecare an împreună cu familiile lor şi locuesc, pe locurile de păşune închiriate de ei la o înălţime de 1000—1500 metrii, în nişte bordee de lemn şi de pământ (koliba) acoperite cu scânduri. Aceste colibe în timpul iernii rămân goale. Felul acesta de a locui trebuie să fie nou, de oarece mai înainte ei locuiau numai în barace de ramuri uscate sau în colibe jumătate băgate în pământ. Locuinţele lor sunt totdeauna la olaltă ca un mic sat, căci Vlachii trăesc uneori în societăţi de câte 60 până la 100 de persoane, formate din câteva familii. Şeful unui atare sălaş se numeşte cu numele turcesc de Kehaja (vorba însemnează şi sluga satului), în Macedonia cu numele slav de celnik, de unde în localităţile greceşti din Olymp şi Pindus celingas (din celnik-as [1]).

In aceste comunităţi ale lor se găsesc Vlachi săraci şi bogaţi, stăpâni şi slugi. Ei pasc mii de oi şi de cai, dar vite (boi) de loc. Felul lor de viaţă este primitiv şi sălbatic. Bărbaţii poartă turbane albastre, haine de lână albă sau neagră, tăiate după moda obicinuită în Macedonia, garnisite cu şnururi negre şi un brâu lung înfăşurat de câteva ori împrejurul trupului [2]). Portul femeilor se deosibeşte puţin numai

numirea Karakolciani şi făceà deosebire între „Vlachii cei albi“ sau păstori de oi şi „Vlachii cei negrii“ sau păstori de cai. In Grecia ciobanii vlachi nomazi se numesc *Karagunides,* în Serbia Crnovunci, îmbrăcaţi în haine de lână neagră. Pentru epitetul de coloare neagră compară şi pe Maurovlachii dalmatini din evul mediu (în privinţa acestora vezi Jirecek, Abhandlung in den Sitzungberichten der böhm. Gesellsch. d. Wiss. 1879).

[1]) In evul mediu locuinţele păstorilor se numeau Kleti (Urk. des Kloster Rila 1378) sau Kletişta (în monumentele ragusane dela 1430). Satul valach s'a numit mai înainte, în întreaga peninsulă, Catun (de sigur dela romanicul cantone); de aci în Bulgaria numele de localităţi Katunişta, Katuniţa; Katunari se numesc astăzi şi ţiganii nomazi.

[2]) Turbanele albastre fac parte din costumul grecesc din Thracia sudică şi din Thessalia. Kuripeşici scrià încă prin anul 1530 despre Grecii dintre Adrianopol şi Constantinopol „tragen auch türkisch pündt, aber nur plaw“. Pare a fi o urmă din îmbrăcămintea califilor arabi, adusă aci de Turci; creştinilor li s'a încuviinţat în urmă să poarte turbanul numai de această culoare.

www.dacoromanica.ro

de cel al bărbaţilor. Trăsăturile feţii acestor ciobani sunt grosolane, dovadă traiul lor din munţii bătuţi de vânturi; între bărbaţi se găsesc uneori tipuri frumoase, femeile însă sunt urâte, căci din tinereţe au să supoarte toate greutăţile casii.

Mâncarea lor constă mai ales din brânză şi lapte, pe cari le îndulcesc aceşti păstori cu coaje prăjită de fag tânăr, ceeace contribuiă, întocmai ca şi arderea toamna a păşunilor la pustiirea pădurilor. Vlachul vine pe lume pe vârfuri de munţi şi moare pe vârfuri de munţi. Numai la nuntă şi la botezuri se scoboară aceşti munteni la vr'o biserică din apropiere. Apoi au şi unele obiceiuri cu totul particulare, să ungă bunăoară la nunţi cu unt fiecare coliba sa şi să arunce pe lângă aceasta orz, orez, şi măzăriche ca simbol al fecundităţii [1]). Un Român ia de nevastă numai o Româncă. Ocupaţiunea principală în satul lor de vară este mulsul şi pregătirea untului şi a brânzei precum şi, de două ori pe an, tunsul lânii, care întotdeauna începe printr'o sărbătoare veselă şi cu împuşcături de armă. Mult desvoltată este la Români înfrăţirea [2]) (slavoneşte: pobratimstvo, în vechia limbă slavonă bratotvorenie, ἀδελφοποίησις). Aceasta le asigură un sprijin în viaţa lor din mijlocul hoţilor, a fiarelor sălbatice şi a situaţiunilor critice. Înfrăţirea o consfinţesc ei prin biserică. Vlachii cari intră în această legătură sfântă se aşează unul lângă altul în biserică în rând şi sunt binecuvântaţi de preoţi, citindu-li-se anumite rugăciuni. Acelaş lucru se petrece şi în mănăstirile dela Kalofer şi Rila [3]). De altfel Vlachii, ca adevăraţi locuitori de munte, sunt foarte religioşi; între ei însă se întâmplă câte odată bătăi până la sânge. Faţă de streini sunt ospitalieri şi voluntarii bulgari din timpurile dinaintea eliberării ţării povestesc despre ei numai lucruri frumoase.

---

[1]) Obiceiul este aproape general la toţi Românii. *(Not. tr.)*

[2]) Vezi şi I. G. Bibicescu, *Poesii populare din Transilvania,* pag. 397: *Fârtat-surată. (Not. tr.).*

[3]) Rugăciuni în limba grecească şi slavă vezi *Glasnik,* LXIII, 5. 273. Belgrad.

www.dacoromanica.ro

In Balcani Vlachii stau la păşune dela Sf. Gheorghe (Gergjov 23 Apr. st. v. până la ziua Crucii (Karstov, 14 Sept). La această dată îşi împachetează femeile, copii, şiştarele, uneltele de bucătărie şi alte scule ale lor pe cai şi pe măgari şi o pornesc cu turmele şi cu dulăii lor cei mari spre locuinţele de iarnă. Obiceiul lor de mii de ani şi firea lor pribeagă nu-i lasă să ierneze la poalele aceluiaş munte unde au stat în timpul verii. O pornesc încet şi uneori merg şi două luni chiar până să ajungă la cartierul lor de iarnă.

Românii din Balcani iernau până nu de mult cam în şesul dintre Adrianopol, Marea de Marmara şi gura Mariţei, mai ales prin satele greceşti până la Enos. Cei din Rhodope petrec iarna în şesul călduros de pe ţărmul dela Gümürdzina sau în basinul dela Drama şi Seres, cei dela Rila, dela Osogov şi din ţinutul Moravei în regiunea dela Salonic. De asemenea fraţii lor, de aceeaş origine, din Pind şi din munţii Macedoniei şi Albaniei se duc toamna spre Thessalia şi în Peninsula Kassandra; numai o mică parte se îndreaptă spre şesul dela ţărmul albanez, dela Valona. Primăvara începe iarăş aceeaş expediţie, în sus, spre păşunile de vară.

Stabilirea noilor frontiere şi perspectiva de a plăti vamă pentru vite de mai multe ori, în diferite state, a fost o mare pedică pentru această gospodărie nomadă. Pe lângă aceasta se adauseră şi cauze economice, cari încă din timpii din urmă ai Turcilor siliră pe unii din Români să-şi mărginească colindările lor la anumite ţinuturi şi să-şi fixeze iernaticul lor în apropierea păşunilor de vară. Dintre aceştia, cei cari îşi pasc astăzi turmele lor în Bulgaria şi Rumelia, sub noua administraţie, merg în iernatic unii pe ţărmul dela Burgas şi Anchialos, alţii în şesurile dela Vidin şi Varna, uneori chiar la poalele Balcanilor în ţinuturile dela Vraţa, Loveci (şi în satele Pomacilor), la Trnovo, Şumla, etc. Românii dela Vitoşa rămân peste iarnă la Plevna.

Cartierele de iarnă ale pastorilor nomazi au dat prilej la unele confuzii etnografice. Insula de Români dela Vraţa, în-

www.dacoromanica.ro

semnată pe harta etnografică a lui Legean, negăsită însă de Kanitz şi ceilalţi, se datoreşte acestei confuzii ; sunt sate de Bulgari a căror păşuni servesc şi astăzi ciobanilor români ca loc de petrecere în timpul iernei şi va servi încă mult timp până nu le va veni în cap ţăranilor bulgari să preţuiască această ocupaţiune lucrativă. Şi pentru Albania face Lejean o astfel de greşală. In ţinutul Musakia, la Valona, a notat el câteva sate izolate locuite de slavi, cari însă după informaţiunile mele sunt numai pastori slavi din ţinuturile dela Ohrida şi Struga, cari au obiceiul să ierneze acolo câtva timp.

Recensământul făcut în mijlocul ernii, la anul nou, în 1881 ne dă putinţa să arătăm aproximativ numărul Românilor cari iernează în Bulgaria. Cifra lor se ridică cam la 2300 persoane, cari vorbesc româneşte şi 700 cari vorbesc greceşte. Ei locuiau în sate izolate, în grupuri de câte 20—70 persoane, în ţinuturile orientale până la 163 persoane [1]).

Acelaş lucru se observă în circumscripţiile noi ale Serbiei. Românii Balcanului Pirot, din ţinutul dela Vranja şi din munţii Kopaonicului iernează azi, după Milicevici, 134 familii cu 33.000 oi şi 1800 cai, în valea Moravei [2]).

In Peninsula Balcanică e aceeaş mişcare evolutivă ca şi în Spania şi în Italia sudică (Apulia şi Samnium), unde gospodăria nomadă este de mult în scădere din cauza întinderii culturii solului şi a micşorării locurilor de păşune ;

[1]) Aceste cifre le dăm în orice caz, numai aproximativ, din adunarea micilor fărămături de populaţiune românească, afară de cei din ţinuturile dela Dunăre, după recensământul făcut de Sarafov. Se scade din aceste ţifre Românii orăşeni şi soldaţii din satele româneşti dela Dunăre (în Varna staţionă batalionul din Vidin). In circumscripţia Loveci 450, Tirnovo 409, Şumla 396, Bercoviţa 247, Vraţa 286, Sevlijevo 148, Eski Dzumaja 122, Orchania 89, etc.—In circumscripţiile dela Vidin, Rahova, etc., unii păstori nomazi s'au dat drept greci ; d. e. în satul bulgaro-mohamedan Tlacene din ţinutul dela Vraţa iernau împreună 41 Vlahi şi 50 Greci.

[2]) *Godişniţa,* IV, 247.

www.dacoromanica.ro

se găsesc încă păşuni de vară şi păşuni de iarnă, însă trecerea prin ţinuturile semănate produce mari obstacole. In Bulgaria au început deja să se plângă ţăranii împotriva trecerii prin câmpiile lor a turmelor. Pe lângă aceasta economia românească de oi nu are o mare perspectivă faţă de crescânda economie de vite mari care este cu mult mai rentabilă. Aceasta însă se poate face numai într'un cerc mai restrâns şi de aceea poate fi cultivată numai de Bulgarii stabili.

In legătură cu păstorii migranţi trebuesc amintiţi cărăuşii vlachi (kiradji) cari cu caii lor de transport mijlocesc între Dunăre şi Macedonia negoţul lor de caravane. Toţi aceşti oameni, păstori şi chirigii, la întrebarea după naţionalitate răspund întotdeauna «eu sunt Român», însă conştiinţa lor este în decădere. Dialectul românesc al păstorilor nomazi este plin de vorbe greceşti ; bărbaţii însă vorbesc cu toţii şi bulgăreşte. Trăind prin ţinuturile greceşti se lăţeşte printre ei limba grecească şi mulţi chiar au uitat limba românească şi se dau în Bulgaria ca şi în Serbia numai drept Greci. Unii dintre ciobanii din Balcani, Osogov şi Vitoşa ştiu să şi scrie greceşte, învăţând aceasta prin lagărele lor de iarnă. Dela astfel de scriitori vlachi provin zdrenţele de hârtie scrise în greceşte, pe cari şefii de bande din munţi le trimiteau arătând existenţa lor autorităţilor bulgare din Küstendil sau celor turceşti din Macedonia. Avântul ce a luat Regatul Românesc a avut ca urmare o mică mişcare naţională românească la sud, în Pind şi în micile oraşe la Kastoria şi Bitolia din Macedonia, unde s'au deschis şi câteva şcoli româneşti [1]). Acest curent, însă, pecât am putut observà eu n'a atins pe Vlachii nomazi nici pe Vlachii orăşeni jumătate bulgarizaţi, jumătate grecizaţi din Bulgaria şi din Rumelia

[1]) In privinţa acestor Macedo-vlachi vezi, *Die Sprache der Olympo-Walachen nebst einer Einleitung über Land und Leute* von dr. Gustav Weigand, Leipzig 1888.

www.dacoromanica.ro

Orientală. Cel mult câțiva Cuțovlachi din Sofia adoptară sudeția românească spre a scăpà de serviciul militar din armata bulgărească,

Viața nomadă a Vlachilor este străveche. Incă din secolul al XI, după cum ne spune Kekaumenos, Vlachii Thessaliei își trimiteau vara turmele împreună cu familiile lor, din Aprilie până în Septembrie, în munții Bulgariei [1]). Istoria Vlachilor din regiunea Adriaticei și din Serbia e cunoscută din numeroase documente. Colindarea dela pășunile iernilor calde din Thracia sudică până pe munții din prejur a fost deasemenea obicinuită in evul mediu. Pachymeres ne povestește că Byzantinii în 1285 la o năvălire a Tătarilor în Bulgaria au trecut, într'o iarnă grea, dincolo, în Asia Mică, pe Vlachii nomazi cari trăiau între Viza și Constantinopol spre a nu se puteà unì aceștia cu Tătarii năvălitori [2]). Viața lor de păstori pribegind între Rhodope și țărmul mării învecinate ne-o amintește și Kantacuzenos în secolul al XIV.

Elementul românesc din Bulgaria a fost odinioară cu mult mai puternic și o sumedenie de Români s'au bulgarizat de timpuriu. In multe localități, unde éu numai vara am putut observà ciobani români privegi, o nomenclatură românească constatată pe vârfurile munților și în adâncimile văilor ne vorbește despre o populațiune românească stabilită de multă vreme aci și dispărută acum. Cele mai multe din aceste numiri, de sate și de munți, sunt răspândite peste regiunea muntoasă dintre Morava, Struma de sus și Isker. In ținutul Iskerului în Balcani un sat se numește Țereței (rom. cercel), în localitatea apropiată Visok, un loc se numește Bucorovki (rom. bucur, frumos); în localitatea Burel, între Țaribrod și Breznic se găsesc locurile Krnul, Ciorul, Gurguljat, Radulo-

[1]) Εἰς τὰ ὄρη τῆς Βουλγαρίας, Vasiljevski, Rathschläge und Erzählungen eines byz. Edelmannes des XI Jahrhunderts, Petersburg 1881 (russ.) 90.106. Vezi Tomaschek, zur Kunde des Haemushalbinsel I. 58. Kekaumenos amintește și de frăția dintre Vlahi, Vasilievski, 106.

[2]) Pachymeres, Andronikos Palaiologos I. 37.

www.dacoromanica.ro

vici (urmaş al lui Radul), Ţaţurovci. Un sat însemnat în strâmtorile fluviului Sucovo se numeşte Vlasi, o stâncă din apropiere Mumul. Un munte lângă orăşelul Trn se numeşte Circilat, două sate din împrejurime Herul (sau Erul) şi Bănişor. La Krajişte (la nord de Küstendil) întâlnim numele cătunurilor: Kreţul, (rom. creţ, parte din Gorno Ujno), Borbulovci (dela numele de persoană Barbul, parte din Resen), Vaturci (la Ceşljanci) Musul (la Ljubata). Acelaş fenomen se întâlneşte şi în centrala Sdredna Gora: la Kopriştiţa o livadă se numeşte Ursulica (rom. ursul), un munte Kreţul, o vale Dalbokival (bulg. dălboc, adânc şi rom. vale), o văgăună de munte Cerbul (rom. cerb), de asemenea la Panagjurişte o vălcea se numeşte Merul (rom. măr). In ambele oraşe amintite se găsesc numiri de persoane Niagul, Dragul, Iankul, Radul, şi derivate (în *ov*) în nume de familie. In satul Adzar, în Karadza-Dag, la sud de Calofer, un sfert se numeşte Vlaşka Mahla, deşi în sat nu se mai găsesc deloc Români. Şi în Rhodope se găsesc astfel de urme. Pe malul stâng al Mestei două sate de bulgari mohamedani se numesc Singur (rom. singur, lat. singuli) şi Krbul. Despre locuitorii oraşului bulgăresc Kotel doi scriitori din localitate Rakovski şi Slavejkov susţin că ar fi urmaşi ai păstorilor români colonizaţi. E curios însă că nomenclatura satelor şi localităţilor de pe versantul nordic al Balcanilor e liberă de astfel de elemente româneşti; n'aş puteà da ca exemplu decât Batulci (dela Batul) şi Dragulin Dol (valea lui Dragul) lângă Teteven. Fenomenul în întregimea lui ne aminteşte despre numele de localităţi romane în părţile nemţeşti ale Tirolului şi în Alpii elveţieni, departe peste actualele graniţe ale Rhaetoromanilor şi Italienilor [1]).

[1]) Vezi excelenta carte a prof. Dr. Julius Jung, *Römer und Romanen in den Donauländern*, ed. II. Insbruck, 1887.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERIE

	Pag.
Prefața	5
Introducerea	9
Capitolul I. Cranea-Ecrene	13
Capitolul II. Dionysopolis-Balcic	17
Capitolul III. Bizone-Cavarna	36
Capitolul IV. Tirizis-Caliacra	42
Împrejurimile Caliacrei	50
Capitolul V. Durostorum-Silistra	53
Capitolul VI. Transmarisca-Turtucaia	60
Împrejurimile Turtucaiei-Candidiana	65
Capitolul VII. Abrittus—Abtat-Calessi	67
Capitolul VIII. Zaldapa	80
Împrejurimile orașului Zaldapa	86
Apendice. Românii din Bulgaria	88

www.dacoromanica.ro

LISTA ILUSTRAŢIUNILOR

		Pag.
1.	*Balcicul.* Vederea generală.	19
2.	*Balcic.* Statueta lui Pan.	31
3.	*Balcic.* Relieful unui gladiator,	32
4.	*Balcic.* Danţul Horelor.	33
5.	Valea dela Cavarna.	38
6.	*Cavarna.* Facsimilul unei inscripţiuni.	40
7.	Capul Caliacra.	43
8.	*Caliacra.* Zidurile vechei Cetăţi.	46
9.	Poartă în zidul din afară dela Caliacra.	47
10.	*Silistra.* Ospăţ funerar.	57
11.	*Silistra.* Ospăţ funerar.	58
12.	*Silistra.* Sarcofag antic.	59
13.	*Cociular.* Monument funerar.	59
14.	*Turtucaia.* Vederea generală	60
15.	*Silistra.* Facsimilul unei inscripţii.	63
16.	*Silistra.* Facsimilul unei inscripţii.	66
17.	*Abrittus.* Drumul spre Tropaeum Traiani.	71
18.	*Abtat.* Stelă funerară cu un ospăţ al morţilor.	74
19.	*Abtat-Calessi.* Ùrmele unei Basilici	75
20.	*Saragea.* Fragment dintr'o stelă funerară.	76
21.	*Mustafa-Teke.* Lespede cu reliefuri.	78
22.	*Abtat-Calesi.* Placă cu reliefuri creştine.	78

www.dacoromanica.ro

G. Popa Lisseanu

Cetăți și Orașe Greco-Romane

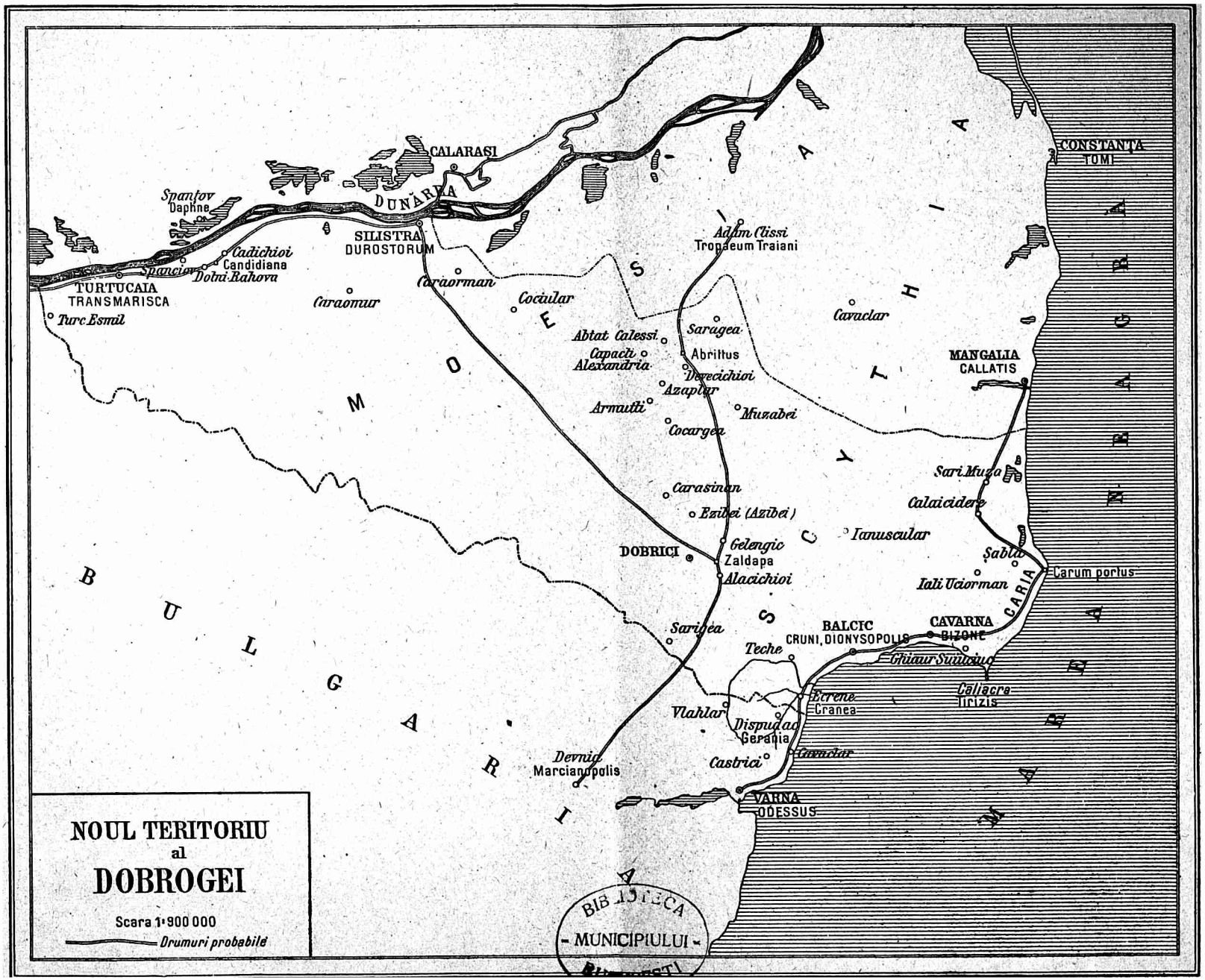

BIBLIOTECA
- MUNICIPIULUI -

www.dacoromanica.ro

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

Biblioteca secundară

No. 1. Mitologia Greco-Romană de *G. Popa-Liseanu* . 3.50
„ 2. Tablouri Culturale din trecutul Românilor de *St. O. Iosef* 1.30
„ 3. Balade culese de *G. Coșbuc* 1.50

Prețul Lei 1.50

www.dacoromanica.ro